

GÂNDIREA

ANUL II
No. 6

EXEM-
PLARUL
LEI 5.—

GÂNDIREA

EXEM-
PLARUL
LEI 5.—

REDACTOR: CEZAR PETRESCU
APARE LA 5 ȘI 20 ALE FIECĂREI LUNI
REDACȚIA: CLUJ, CALEA REGELE FERDINAND, 38

PENTRU RECENZII ȘI ANUNȚAREA APARIȚIEI, DOMNII AUTORI ȘI CASELE DE EDITURĂ SUNT RUGATE A TRIMITE CÂTE DOUĂ EXEMPLARE. — MANUSCRISELE NEPUBLICATE SE ARD. CĂRȚILE ȘI MANUSCRISELE RUGĂM A FI ADRESATE REVISTEI ȘI NU PERSONAL

CUPRINSUL

IN ARCADIA FERICE de <i>Ion Darie</i>	1
SCRISOARE de <i>Adrian Maniu</i>	4
TEMPERAMENTUL ÎN ARTĂ de <i>Al. Busuiocanu</i>	5
CĂSUȚA DENISIP de <i>Cezar Petrescu</i>	8
DESMĂRGINIRE de <i>Nichifor Crainic</i>	11
VIITORUL CARE NE SURĂDE de <i>Demostene Botez</i>	12

CRONICI

IDEI, OAMENI & FAPTE:

Gânduri de toamnă	14
Romanul de aventuri	14
Bilanț după sfârșit de vacanță.	15

CRONICA LITERARĂ

DUILIU ZAMFIRESCU: CÂTEVA INSEMNĂRI TÂRZII de <i>Pamfil Șeicaru</i>	17
AL. A. PHILIPPIDE: «AUR STERP» OBSERVAȚII NICIDECUM CRITICE ÎN FAȚA VITRINEI ROMÂNEȘTI de <i>Al. O. Teodo- ream</i>	18
CĂRȚI ȘI REVISTE	22
CRONICA MĂRUNTĂ.	23

ABONAMENTE: 1 AN, 100 LEI; 6 LUNI, 50 LEI. PENTRU INSTITUȚIUNI ȘI AUTORITĂȚI,
200 LEI ANUAL. ÎN STRĂINĂTATE: 200 LEI ANUAL. — INSERTII ȘI RECLAME SE FAC
LA ADMINISTRAȚIA REVISTEI ȘI LA TOATE AGENȚIILE DE PUBLICITATE

ADMINISTRAȚIA: BUCUREȘTI, STR. POVERNEI, 28

EXEM-
PLARUL
LEI 5.—

GÂNDIREA

EXEM-
PLARUL
LEI 5.—

GÂNDIREA

IN ARCADIA FERICE

DE

I O N D A R I E

VORBIA un scriitor ardelean, din vechea generație a «Luceafărului». Se întorsese omul dela ghiolul acela dobrogean, făcător de minuni, unde, de doi ani, își poartă în fiecare vară copilul cu oasele măcinate de o boală greu ier-tătoare. Nu erà revoltat de cele ce îndurase, căci pe figura lui împăcată ca și în cărțile lui de-o cuminte resemnare, nu străbate decât rareori o mustrare, și aceea întotdeauna domoală.

Dar nu-și putea ascunde mâhnirea.

Nevoiaș, nu fusese vreodată ispitit de aprigile precupețiri cu care se cuceresc ministerele, avuția ori măcar jetoanele de prezență într'un mănos consiliu de administrație. Foștii tovarăși făcuseră altfel. Lăsaseră condeiu jos, ca o unealtă netrebnică ce se dovedise a fi. Ori, muiau oțelul peniței în călimara cu cerneală sleită pe fund, numai pentru a iscă o nouă larmă politică oarecare, sau pentru a răspunde cu o îndestul de șchioapă elocință, la învinuiri de afaceri ce se cifrează cu milioane.

El, preotul acela scriitor, cu ochii de copil în dosul sticlei de ochelari, nu-și simțise chemarea într'acolo. A urmat să-și urzească liniștit, zi cu zi, cărțile de povestiri ardelenesti, strein dela această nouă industrie a foarte proaspetei democrații autohtone. Le-a scris, pentru ca să le dăruiască apoi editorului, în schimbul câtorva dinari ce nu ajung nici pe departe la jumătatea notei pe care o achită un chefliu nu prea prodig, după o noapte veselă la Femina ori la Majestic.

Istorisirile lui, risipite la editorii din toate târgurile țării unde se află o ti-parniță, sunt căutate totuș, chiar și în această vreme de secetă, când de pretutindeni izbucnește alarma lipsei de cetitori. Căci am văzut însemnat pe unele «a treia ediție», minune cu totul neobișnuită.

Și scriitorul nostru, cu care Academia e onorată, a fost silit cu toate acestea să bată astăvară zadarnic la ușa negustorilor bucureșteni de literatură, pentru a prinde din plata scrisului atâția bani, câți cereau cele șase săptămâni de soare și aer marin, ce aveau să-i dea viață copilului. Ușile s'au închis prudent în urmă-i, cassele de fier au rămas zăvorâte. Omul a plecat cu hotărârea să-și adăpostească familia sub un cort, ca în poveștile emigranților din pampas.

Admiram liniștea cu care îmi destăinuia aceste întâmplări, fără indignare, ca și cum ar fi fost vorba despre o stare de lucruri foarte amară, e drept, dar firească, după cum firească este osânda cuvenită pentru neiertate păcătuirii.

Ascultam, iar fără voie gândul făcea apropiere cu altă tânguire, auzită aiurea. Într'un subsol, unde prin geamurile colbăite se vedeau ca într'un film rupt, numai jumătate din picioarele trecătorilor, și de unde străbatea anevoie o lumină murdară și lividă, care prefăcea în crepuscul leșetic chiar diminețile cu cel mai strălucitor soare.

În camera de alături nevasta pictorului zăcea bolnavă. Deaceea îmi grăia în șoapte.

Zidurile erau mucedee, aerul închis, tavanul cu grinzile aproape de creștetul nostru. Ca să intri, trebuia să pleci fruntea, ca într'o firidă. Pânzele neisprăvite păreau zugrăvite cu o culoare veștedă, cu o culoare desnădăjduită din care lumina și veselia fuseseră pentru totdeauna alungate.

Sus se auzia un clavir, pași repezi, scaune strămutate din loc cu vuiet. Pictorul mă lămurii. Deasupra locuiau «niște femei, de acelea»... Veneau noaptea târziu, izbind ușile, în tovărășii vesele. Copiii se trezeau din somn în această zarvă. Avea o fetiță de școală; o biată făptură palidă, cu buzele albe, care trudia până noaptea târziu, plecată deasupra caietului cu probleme, și devenia astfel, fără voie, martoră acestor peripeții nocturne.

Mi s'a părut o clipă că întoarce capul spre fereastra strâmbă, unde se vedeau în stradă staționând o pereche de picioare goale, glodoase, de servitoare;— și că rămâne cu privirea țintită multă vreme acolo, nu fiindcă îl interesa cu deosebire această priveliște puțin ademenitoare, ci fiindcă îmi ascundeă așa, ochii uzi.

Știa o scăpare. O expoziție, veșnica expoziție mântuitoare, care să-i aducă mâna în casă. Dar pentru asta trebuiau iarăș bani, o sumă fantastică pentru sărăcia lui; treizeci de mii, dacă nu mai mult. Și el nu plătise de o lună medicul; iar rețetele le făcea un prieten în celălalt capăt al orașului, la un spital de săraci, unde bate de două ori pe săptămână drumul, înghesuit pe platforma vagonului de tramvaiu.

Mă gândeam apoi la răvașul unui prieten, poet cu talentul ratificat de semnăturile aproape unanime ale criticei din ultima vreme. Trimisese al doilea volum de versuri la tipar. Dar despre această carte, ce avea să cuprindă tot ce-a rupt mai luminos din veghea nopților de trei ani, nu-mi pomenia decât în treacăt, ca despre o slăbiciune vinovată, ce se cere îngăduită. Miezul scrisorii stătea în alte griji; se deschisese anul judecătoresc, luase din nou calea grefelor; trebuia iar să cerceteze vrafuri de dosare cu miros de șoarece; să nascocască porțițe de interpretări ingenioase alineatelor de cod și să-și rânduiască limpede în minte, gata unei prompte întrebuintări, toate jurisprudențele Casației din ultima decenie. Râvniă o căsuță pe care-și țintise ochii de mult; «o cameră, antret și biuro, unde să poată lucra în tihnă. În față, o grădiniță cât o batistă, unde ar încăpea, cu puțină bunăvoință, doi trandafiri și o brazdă de petunii...».

Dar îi păreau acestea încă pentru mulți ani înainte, fericiri interzise. Până atunci primește clienții învrăjmășiți cu judecățile, într'o săliță întunecată, iar versurile cu frăgezimi de corole înrourate, le scrie pe-o masă, unde fărămiturile de pâine stau în bună vecinătate cu pieptenele de păr.

Firește, oamenii aceștia nu mor de foame. Asta nu se întâmplă în țara românească. E fapt notoriu. Pe urma miriștilor secerate de vrednicia altora, ca în legenda lui Booz, rămân întotdeauna câteva mănunchi de spice și pentru nevrednicii milostiviți de slugi.

Din budget se aruncă la început de an, un pumn de grăunțe. Se înscriu în catastifele guvernelor câteva sinecure. Se premiază de către Academie, cu prețul unei perechi de ghete (fabricație indigenă), volumul de versuri pe care cărturarii, cu degete de pergament, l-au cântărit cel mai greu al anotimpului. Există o S. S. R. Alte câteva societăți de pictori. Se împart burse. Se trimit raducosminii să grăbească unificarea culturii prin toasturi. După cât se spune, are ființă și un minister, cu destinația, zice-se, să proteguiască arta. Ce mai voim?

Pe urmă, suferința și lipsa, nu sunt oare biciuri de foc care șfichiuesc trândăvia creației artistice? Fără temnițele Siberiei, ar fi scormonit opera lui Dostoievski adâncimile ametoare ce ne înspăimântă? Fără permanenta teroare a creditorilor, ar fi crescut oare scrisul lui Balzac atât de stufos? Nu s'a asemuit până la cea mai strigătoare banalizare, destinul artistului, cu acel al pasărilor cărora crescătorii le țintuesc tălpile cu piroane, fiindcă durerea dilată ficatul și astfel dublează, pentru cei cu cerul gurii subțire, puțința de a savură îndoit de delicioase pateuri? Nu e nevoie oare pentru poet, ca pentru lebedele doctorului Tribulat Bonhomet, de amenințarea plină de spaimă a morții, care să smulgă, în sfârșit, cântul unic?

Că sărăcia ucide copilul unuia, că pe ai altuia îi osândește la vecinătatea femeilor bete; că printre noi, asemeni unui strigoiu și unui avertisment totodată, rătăcește altul cu mintea halucinantă, fără să-și găsească odihna sub acoperișul unei case de sănătate; — aceste amenințări permanente, măbind acuitatea senzațiilor, nu pot decât să catalizeze emoția creatoare.

Emoție de acrobați ce trec abisurile pe frânghii întinse, nervi încordați la paroxism, viață intensificată până la gemăt — câte izvoare de unde inspirația să țâșnească fierbinte, ca de sub stânca despăcată până în măruntaiele incandescente ale planetei!

Cândva se va scrie, despre aceste vremuri ale încoronării, cu o cerneală generoasă. Se va înălța atunci din filele cărților, iluziunea unor clipe eroice pe care nu le vom fi trăit, știm bine. Umbrele vor fi șterse de acolo. Depozitele aprinse, precupețirile cârmuitorilor, trenurile surpate pe poduri, amnestiații împușcați în codri și târgul zarafilor, vor fi de mult îngropate de iertătoare uitare. În închipuirea copiilor de peste trei generații, noi, piticii, vom crește pe picioare de giganți. Căci astfel timpul creează amăgiri mincinoase, din spuza răcită a trecutului. Dar atunci din toată vânturarea contemporană a automobilelor, din toată precupețirea celor ce nu-și pot împărți cu îndestulare cuțitul și pâinea, nu va fi rămas urmă. Pulbere se va fi întors în pulbere. Cernute de vremelnicie, vor rămâne, mărturii ale acestui timp; o carte, o pânză, un vers, o lespede de marmoră rotunjită de daltă. Poate aceste pietre albe, care înseamnă singure trecerea unui veac, stau sub ochii noștri, și orbi nu le știm vedea. Nu e deloc ciudat dar, că nu le știu vedea nici editorul, nici Academia, nici d-l C. Banu, Ministru al Artelor. Tot astfel e destinul acelor aștri din celălalt capăt al Universului, a căror lumină nu ne ajunge sub ochi decât după ce, acolo, se vor fi stins de mult.

~

SCRISOARE

DE

ADRIAN MANIU

GÂNDUL meu zboară spre tine iubită
Ca un porumbel călător spre țările primăverii,
În cetatea asta neagră și prăfuită
Abia înfloriți, s'au și scuturat merii.

Zilele trec, ca oameni rătăciți pe stradă
La umbra caselor de mult întunecate,
Aici numai pentru înmormântări e paradă,
Iar fetele sunt urâte toate, toate.

Nici nu mai cred dorul meu de acum
Să-ți mai ajungă sub albastrele priviri,
Aici chiar albastrul cerului e înneecat de fum,
Și bântuie moartea printre trandafiri...

TEMPERAMENTUL IN ARTĂ

DE

A. L. BUSUIOCEANU

RECITESC poemele lui Walt Whitman. Și mă întreb încăodată — de ce poetul acesta nu e al meu?

Știu că sunt mulți fanatici cari și-au făcut din el un zeu. Știu că sunt oameni cari au superstiția lui Whitman. (E o superstiție whitmaniană, cum e o superstiție wagneriană sau una ibseniană: marile superstiții născute din frica de necunoscut). Știu că ce scriu acum îmi poate fi luat în nume de rău, sau poate fi rău înțeles.

Și știu ce mi-se va răspunde: — Whitman e poetul nostru, numai al nostru, exclusiv ca o moșie părintească, al nostru al celor ce avem cultul omului, al celor ce avem cultul energiei, cultul libertății, al triumfului personalității, al brutalității creatoare. Noi repetăm refrenele lui: Eu cânt omul! Eu cânt vieța! Eu cânt materia, universul, forțele viei! Și prin urmare el e al nostru, de vreme ce noi îi repetăm refrenele, de vreme ce refrenele sunt ale lui.

— Ca și când a repetă un refren ar însemna a vibra în adevăr de el, adânc, până unde e suflet; ca și când cultul omului, al vieții, al energiei, ar putea fi vreodată un refren; ca și când ritmului infinit și variat al vieții nu i s'ar potrivi decât un singur tact, un singur accent, o singură tonică: aceea a lui Whitman.

În fiecare admirație poetică, (în fiecare admirație), punem ceva din noi. Prin asta, admirația e un fel de creație. Căci ritmul vieții pe care îl regăsești în opera unui artist e într-o măsură ritmul tău propriu. Ritmul tău propriu, și nu ritmul superstiției, ritmul ecoului, ritmul refrenului, ce nu îți aparține, îți vine din afară, și e al altuia. Deaceea și cetim, deaceea contemplăm arta și deaceea consimțim să admirăm. Căci dacă n'ar fi perpetua căutare de noi înșine, în personalitatea altora, în arta lor, dacă n'ar fi această activitate creatoare, creatoare a unei noi unități, a unității noastre proprii, nu ne-ar putea constrânge nimeni la renunțarea și închinarea admirației.

Iată de ce îndrăznesc să scriu, și pentru superstițioși și pentru cei ce în artă știu să se caute pe ei înșiși, Walt Whitman nu e poetul meu.

Nu e poetul meu, e cuvântul just; e singurul cuvânt just ce se poate spune despre poeți. Ei sunt sau ei nu sunt, poeți ai noștri...

Și cum? Nu voi analiza. Analizând, aș putea dovedi că Whitman e un poet mare, de vreme ce poezia lui e în adevăr o sinteză, o mare sinteză lirică, și o sinteză personală, că izbucnirile lui violente, că strigătul aceluia Eu majuscul ce stă în miezul fiecărui poem, e sâmburele concentrat al unei lentile în care razele se frâng, se 'ncrucișează, se concentrează, adunând toată lumina în el și proiectând-o împrejur după legi proprii. Rațional se poate demonstra orice și cu atât mai mult adevărul. Rațional aș putea demonstra și eu, ce s'a mai spus despre Walt Whitman, că poezia lui e un răsnet strident și viguros al uriașei frământări de viață americană, al unei întregi epoci caracterizată prin cea mai intensivă și brutală muncă și printr'o trezire și exaltare a voluntarismului, că Whitman e poetul energiei cosmice, condensată în omul modern.

Rațional — dar emoțional? Căci asta e adevărata metodă critică și adevăratul sens estetic al artei. Emoțional se mai poate demonstra orice? Emoțional se mai poate vorbi de mare și de mic, se mai poate adopta notația de merit numerică? Iată unde ne vom despărți de cei mai mulți prețuitori ai artei.

Sunt cărți, în adevăr, în fața cărora n'ai putea adopta altă metodă decât pe cea rațională. Sunt cele în care nu ai putea întâlni nici un răsunset sufletesc pe care să ți-l însușești, căci ele înșile sunt lipsite de unitatea superioară, unitatea lirică, unitatea epică, unitatea tragică, ce pot face din ele sinteza unui suflet personal, singura unitate prin care se câștigă prestigiul artistic. Acestea sunt dedesubtul liniei sufletești a artei. Metoda critică pentru ele, singura metodă ce li-se poate acorda, e metoda rațională, căci ea va judeca numai o tehnică nu și o creație. Mecanismului tehnic i-se poate astfel aplica mecanismul logic. — Și vom mai întrebuința metoda rațională și față de celelalte chiar, față de adevăratele opere de creație și sinteză, într'un anumit stadiu însă, dincoace de un anumit moment: cât încă nu avem clară conștiința desăvârșirii lor, cât timp n'am ajuns încă la apercipția lor integrală.

E un procedeu umil, pentru ele insuficient, și de care trebuie să uzăm cu multă discreție ca să nu îl facem jignitor, aș zice cu pudoare, uneori chiar nemărturisit. Sunt micile noastre măsurători, aprecieri, examinări, din care nu trebuie să facem decât simple mijloace de control, mai mult pentru noi înșine, din care nu vom face niciodată un *scop* estetic, de teama de a nu cădea în mania științifică și ridiculă a aceluia estet german (numele lui trebuie scris; e *Fechner*) care zeci de ani a făcut critică de artă măsurând numai dimensiunile și proporțiile tablourilor, — toată suma aceasta de procedee în sfârșit, pregătitoare numai pentru critică, și care trebuie să rămână secrete cel puțin cât timp n'am obținut încă întreaga perspectivă din care opera astfel analizată ne poate apărea în toată mărirea ei.

Atunci raționalul încetează — și locul i-l ia emoționalul. Metoda critică, empiric, tehnică critică, devine acum, prin deplasarea criteriului, adevărata metodă estetică — și estetică fiindcă ea exclude mecanismul logic și nu constă decât în convergența simpatică a emoțiilor și a ideilor devenite emoții. E metoda în care termenii, nici ei nu mai pot fi empirici, «mare» sau «mic», «izbitit» sau «neizbitit», «adevărat» sau «fals». Scara valorilor, pe care rațional o orânduim în extensiune, aici se desfășoară în intensitate. Intre opera de artă și critică nici un criteriu de apreciere exterior nu mai există. Criteriul e interior, și prin urmare pur subiectiv. Intre cele două unități sufletești, artist și critic, singurul proces posibil nu mai e decât procesul, prin esență estetic, al integrării continue și imediate a celor două personalități: Integrare de emoții prin identitatea ritmului, integrare de idei prin identitatea intuițiilor, integrare de atitudine prin identitatea întregii tonalități vitale. Integrare, sau în același fel — desintegrare. Căci raportul estetic între opera de artă și critică se reduce întotdeauna la această alternativă: identificare — sau respingere absolută; luptă de biruință a unuia asupra celuilalt — sau involuntară apropiere și tendință de contopire în același ritm sufletesc. Iată termeni ce nu mai sunt în funcție de mecanismul rațional, ci de o altă logică, de logica particulară a temperamentului. Și ei sunt, în ultima instanță, adevărații termeni estetici.

Și iată cum vom putea spune acum și despre Whitman, cum am putea spune și despre oricare alt poet, fără să îi scădem nimic din valoare, el e poetul unui temperament. Lirismul lui brutal și agresiv e întotdeauna o izbucnire violentă, crudă, ce își caută expresii tari, își siluește nervii. Din haina de imagini și muzică a versurilor, personalitatea lui izbucnește primitivă, aspră, granitică, asemenea unui colț de stâncă ce sparge vâlul norilor, ascuțit ca un pumnal, și pătrunzător și strident ca un chiot. Un poet al energiei, mai puțin însă al energiei spiritualizate ce învăluie în ritmuri și pulsează fără convulsii, mai mult al energiei biologice, materiale, telurice, energia vulcanică ce nu își găsește ritmul și deaceia se descarcă în izbucniri catastrofale.

Intr'o carte cu multe adevăruri, Wiliam James împarte filozofii, ca și pe cei ce numai cetesc filozofie, în două tabere ce niciodată nu se pot înțelege. Sunt două temperamente pe care, în termeni ce s'ar putea schimba fără să li-se modifice și sensul, el le numește «delicatul» și «barbarul». Aceeași împărțire s'ar putea primi și pentru poeți, ca și pentru cei ce numai cetesc poezie. Sunt delicați și sunt barbari ai poeziei, delicați și barbari ai artei. Cuvântul nu e o depreciere, ci numai o precizare de sens: Whitman e un barbar al poeziei. Iată temperamentul lui.

L-am luat pe Whitman numai ca un termen de comparație, fără intenția criticii. L-am luat, cum aș fi putut lua oricare alt poet, pe misticul și sensibilul Maeterlinck, pe intelec-

tualul și dinamicul Verhaeren, pe idilicul naiv și senin Francis Jammes, sau pe contemplativul religios mistic Rilke. Am fi descoperit în ei, cum descoperim în fiecare poet pe care îl cetim, pe care îl primim sau pe care îl uităm, dincolo de orice analiză critică sau poate chiar împotriva ei, am fi descoperit aceleași afinități sau repulsiuni, adânci și categorice, ce nu mai primesc nici un dogmatism estetic.

Temperamentul rămâne marele regisor al artei. Și el creează și simpatia sau antipatia — singurele atitudini estetice. Simplificându-ți stările de conștiință, reducându-le la acea «ecuzație personală» pe care fizicianii o cunosc că e în stare să modifice împrumutându-le un accent personal, până și datele realității materiale, vei ajunge totdeauna la acest ireductibil sufleteț pe care îl numim temperament. Ce e el? E ritmul adânc vital, căruia i-se găsesc urmele până în ultimele elemente biologice ale noastre? e unitatea fiziologică de cristalizare și polarizare și a materiei și a tuturor funcțiilor noastre vitale? — cum pretind biologii — oricum, în ordinea sufletească polarizarea aceasta personală care determină și creșterea unitară și constantă în direcții a sufletului, și toate reacțiunile noastre sufletești, nu poate fi negată. Așa cum, prin constituția noastră organică particulară, modificăm toate datele sensibile ale lumii materiale, reducându-le la o unitate care e propria noastră unitate, la fel modificăm, înlăturăm sau integrăm în unitatea noastră sufletească și datele imateriale ale artei. Temperamentul e tocmai această «ecuzație personală». El e resortul întregului nostru determinism afectiv și la el se reduce și tot aparentul ilogism al atitudinii estetice. Un ilogism numai în aparență. Căci în realitate simpatia sau antipatia estetică sunt strict determinate. E însă o logică ce nu are nimic aface cu logica intelectuală, ce stabilește raporturi obiective, — o logică afectivă, stabilind întotdeauna raporturi de dependență subiectivă. Căci a judeca o operă de artă, înseamnă a o compara inconștient cu propriul tău ideal estetic; înseamnă a recunoaște o identitate sau o respingere între ceea ce în tine eră fără expresie și între forma obiectivă pe care o ai în față și reprezintă o expresie sufletească.

Iată de ce am și zis, singurul cuvânt ce se poate spune despre poeți, deplin îndreptățit, e numai: Ei sunt, sau ei nu sunt poeți ai noștri. Între sufletul celui ce contemplă arta și sufletul artistului, va stă întotdeauna ca un semn de întrebare idealul de artă al fiecăruia, pe care temperamentul îl creează. Sunt ca două ace magnetice, deopotrivă de sensibile, înfiorate amândouă de tremurul frumosului, dar care închid în miezul sufletului lor un mister ce le face să se cheme, să se îmbrățișeze iubindu-se, sau poate să se respingă brusc și fără revenire.

Și e poate tocmai, prin ceea ce arta devine a doua oară creatoare, — creatoare nu numai de sine, dar creatoare a infinitelor posibilități pe care le stârnește în noi ca pe niște ecouri...

CĂSUȚA DE NISIP

DE

C E Z A R P E T R E S C U

ACOLO, spre linia convexă a orizontului, unde verdele mării se împreună cu vioriul cerului, tremură o fluturare albă. Și nu puteam desluși de-i pânza unei bărci foarte îndepărtate, ori numai creasta de zăpadă a talazurilor. Eră poate și un pescăruș înecat, scufundat și din nou ridicat din adâncuri.

Apoi, când nimic nu se mai văzù, degetele Sabinei se svârcoliră iarăși în strânsoarea mea, luptând să se smulgă. Am descleștat pumnul și am cercat să vorbesc repede, despre întâmplări foarte de demult.

Soarele aprindea zidurile albe ale fostului Tomis. Se vedeau caicuri legănându-se în port. Un vapor se apropia pieziș, tras cu o nevăzută sfoară.

Amintii exilul celui ce scrisese Arta iubirii. Incercai să-l închipui rătăcind în asfințiturile cu neguri, pe aceste tărâmurî răpoase, așteptând să răsară pe întinderea apelor, nălucirea unei galere din țară. Pe acelaș nisip jilav, plânsese poate cu fruntea îngropată în fărâmiturile de sîdef ale scoicilor. Rostii și versurile elegiei ce ne înduioșară odinioară, pentru tristețele lui Ovid:

«La fumul unui foc de butuci de vie,
Unde se îndeasă sumane și turme de oi,
Povesteai de zei frumoși, aproape goi
Dintr'o cetate albă și aurie.
Vorbele tale sunau ca mazărica de ghiață
De pe copacii ce-i tremură viforile,
Tu le spuneai cum au lămâii florile
Și cum oamenii cred că înțelepciunea se învață»...

Il voiam cerșind dragostea unei femei cu mâinile aspre și cu părul încălțit sălbatic; el, care împărtășise iubirea Iuliei din neamul lui August. Il vedeam suferind fără nădejde din această pricină.

— Fiindcă, din iubire numai suferința e cea care rămâne, Sabina!

Numele ei l-am rostit în șoaptă abia respirată. Eră întâia oară când îl spuneam tare, așa cum îl desmierdasem în gând. Și începutul de mărturisire mă înspăimântă. M'am oprit, cu sângele svâcnind spre inimă.

Sabina sări de lângă mine în picioare, mă privi o clipă țintă în ochi. Părù că înțelege deodată, roși și svârlind mantaua de pe umeri, fugi spre valuri, sveltă, ca un arc de oțel încordat în tricoul de mătase neagră. Innotă cu înverșunare departe, atât de departe că îmi fu frică. Deasupra apei, se lăsă apoi să plutească nemișcată, cu fața în sus, cu mâinile întinse. Câteodată talazurile o ascundeau. Și sufletul mi-se umplù de dânsa, ca de un balsam care potoliă înșfârșit o durere ce o știusem pentru totdeauna nepotolită.

Atunci răsări la spatele meu Dan, cu părul asudat, cu mâinile ude și cu lopata de joacă, sprijinită pe umăr, parodiind în miniatură ținuta unui lucrător istovit.

— Tăticule, căsuța-i gata... Ți-o dăluiesc matale.

Imi arată sub mal, coliba de nisip împodobită cu acoperiș de scoici trandafirli. Avea obrajii îmbujorați de înfrigurare și ochii aprinși. Ochii Elenei din cele din urmă zile, când numai atât mai trăia în figura albă ca perinele. Toate se ruinară brusc; cerul îmi apărù întunecat, marea posomorită. Am strâns trupul mic, lângă piept, cu desnădejde. Din nou pentru mine, nimic nu mai fu pe lume decât vietatea aceea fragedă, în care regăseam sufletul moartei.

Pe urmă, când seara a aprins constelațiile pe boltă, ne-am aflat pășind iarăș alături, în fâneța stropită cu florile macilor. Tăceă. Intre noi Dan, tropăia mărunț, prea timpuriu cuminte. O stea picură înaintea noastră. Pe urmă alta. Fără voie, mâinile s'au căutat în

buclele arămii ale copilului și degetele Sabinei n'au mai fugit de încleștare. Drumul coborâ spre țârm, în nisipul fierbinte încă de arșița zilei. Eră în văzduh ceva atât de amețitor, încât viața îmi părû într'acel ceas că are pentru ce să mai fie trăită. Am stat acolo, pe nisip, în răsufletul mării.

Valurile împinse molatic din larg, mureau la picioarele noastre. Nici un cuvânt nu-mi izvorî pe buze. Tăcerea ne strânse alături, fără nevoia mărturisirilor.

Dimineața, marea apare de pretutindeni în față, ca un zid.

În soarele proaspăt, vapoarele se încrucișează târînd după ele eșarpe de fum. Barca lui Ali se vede departe, pe luciul de smalt, lunecând în ritmul lopoșilor. Prin sticla ochianului îl zăresc ireal de aproape, cu fața măslinie și cu barba căruntă, plecată deasupra năvodului în care se svârcolesc, cu solzii prinși în sfiori, peștii de argint. Dar altceva aștept. De după salcâmii cu frunza mărunță, din vila albă și fără acoperiș, ca un zar, știu că are să se deschidă o fereastră și o batistă are să fluture. Dimineața se umple atunci de lumină.

Sabina coboară spre țârm. Nici o mlădiere nu pierd din mersul elastic. O urmăresc după aceea, dela fereastra mea, înnotând în larg, atât de departe, că din nou inima mi-se goleşte de teamă. Când se întoarce, casca verde din jurul părului îmi pare, deasupra valurilor, o floare minunată pe care mi-o dăruște marea.

— Tăticule, am plins o fulnică.

Dan mă trage de mână, nerăbdător să-mi arate isprava. Mă supun greu. Mi-e grija aiurea. Acolo, sub umbrela vărgată, Sabina vorbește cu doi tineri, izbucnește în răs și, cu vârful pantofului, frământă nisipul. Ce vorbesc? Ce-și au de spus atât de vesel? E unul cu dinții albi și puternici, de lup, și cu răsul îndrăzneț, pe care îl urăsc fără pricină.

— Tăticule hai!

Merg în silă. În nisip e o fântână mică, atât cât încape pumnul. În fund o furnică se frământă fără chip de scăpare. Inconjoară pereții mișcători, încercă să urce și sub picioarele subțiri firele de nisip se rostogolesc târînd-o iarăș îndărăt. Pipăie cu antenele fine, credecă a găsit, din nou se înalță aproape de margine și din nou măргеaua neagră lunecă în adânc. E ceva acolo, din propria-mi svârcolire... Trântit cu fața în jos, cu tâmplele în pumnii mici, Dan privește cu răbdarea unui învățat, urmărind o experiență savantă. Pe urmă se înduioșează:

— Îi dau dlumul, tăticule... Poate ale și fulnica copii...

Eliberată, gângania se oprește o clipă amețită și neîncrezătoare, apoi pornește în zigzag, repede și mărunț, pe nisipul încropit.

Dan a rămas nemișcat. Sub fruntea bombată, peste care s'au revărsat buclele ca o perdeă, crește o întrebare:

— Tăticule, și mama fulnicii când moare se duce în cer?

Îl strâng la piept. Îmi cufund capul în inelele părului. Innăbuș un suspin. Dan mă privește cu ochi mîrați și gravi, cu ochii triști ai Elenei.

Când încep viorile sus, la Cazino, mă ascund departe să n'ascult gemătul coardelor.

E un mal surpat, de lut galben, fără ierburi. Apa clipotește jos înfiorător de adâncă. De acolo, ziua urmăresc delfinii săltând deasupra valurilor ca uriașe jucării mecanice.

Noaptea, apa nici nu se vede dedesubt. Se simte numai, chemare misterioasă.

Ăstup urechile să n'aud melodiile aduse pe aripi de vânt. Fiindcă fiecare cânt a fost al ei, și din amintire nu-mi pot alungă umbra Elenei, albă, așezată ca în vieața de odinioară, înaintea clavirului.

Eră așa de caldă căsuța noastră, cu glastre în geam, cu masa de cărți, unde Dan răsfoia albume cu prveliști decolorate! Acum acolo sunt perdelele trase, ușile ferecate și numai vedenia celei ce nu mai este, cutreeră încăperile.

Barca lui Ali s'a întors din larg. Dan îmi povestește întâmplările. L'a purtat Ali între genunchi, legănat de cadența vâslelor. A prins o meduză și doi crapî ce se sbat în găleata cu apă sărată. Mănușele în gesturi aprinse desăvârșesc povestea peripețiilor. E mândru, și-mi jură că o să se facă pescar, când «va avea balba albă»...

Tătarului îi răs ochii oblici. Își scoate pipa dintre dinți, ca să-l privească mai deaproape. Îi e drag, și-mi arată că are și el undeva, dincolo de ape, doi nepoți cari nu-i trec peste înaltul genunchilor.

E amețitoare atâta veselie, la cinci, când plaja se populează cu umbrele multicolore. Larma copiilor nu mai cunoaște capăt. Cu lopeți minuscule clădesc cetăți de-o clipă, pe care le spală până în zori, valurile.

O caut cu ochii. Tresar, când o zăresc acolo, răzând într'o ceată de femei cu vestmintele albe. Imi răspunde cu o abia văzută tremurare de pleoape. Iar când vine alături, marea îmi pare un spectacol divin, numai pentru noi pregătit dela începutul veacurilor.

Înălță amândoi, Sabina și Dan, un lăcaș de nisip, cel mai minunat, din câte sunt pe întinderea plajei. Zidurile cresc netezite, cu ferestre de sîdef. Când totul e gata, amândoi deopotrivă copii, bat din palme. Și tot mai găsesc ceva de adăugat; un mănunchiu de alge care închipule brazdele unei grădini în miniatură, un grilaj de trestie și o podoabă uitată. Alături, capetele lor se apropie și privirea mea îi îmbrățișează pentru totdeauna apropiați.

De ce căsuța aceea cu perdelele trase, de acolo, din orașul îndepărtat de unde am fugit, de ce n'ar fi, deacuma, căsuța noastră?

Când s'a ridicat să plece, flexibilă ca o nuiă, Dan s'a acățat de brațele Sabinei și a sărutat-o lung, ca și cum ar fi răspuns gândului meu, nebușesc.

Aseară, când luna se înălță din adâncuri, am căutat-o să-i șoptesc, în sfârșit, ceea ce nu îndrăznisem să cuget.

Erau și marea, și luna, complici. Imi eră sufletul plin de dânsa. Uitam firele albe care mi-au nins tâmplele. Ca un vlăstar înmugurit într'o ciotură, își deschide drum spre vieață încă o nădăjduire, cea din urmă...

Aveam s'o port la malul râpos, unde singurătatea mă duruse nopți fără capăt. În sfârșit, o mână cu degetele trandafirii ca înlăuntrul trandafiriu al scoicilor, aveă să-mi risipească de sub frunte, gândul cel negru.

Mi-se părea în fiecare ungher că o văd, și nu eră. Altă femeie visă cu bărbia în piept, pe banca noastră. Alta râde cu triluri, coborînd poteca într'o ceată plină de larmă. Alta rătăciă singuratică, aproape de prăpastia țarmului.

Intr'acel ceas, unde putea fi?

Și am văzut-o. În capătul cel mai ascuns al drumului. Luna le cădea drept în față. Fruntea Sabinei se înclinase pe umărul lui. L'am recunoscut: tânărul acela cu dinții puternici și răsul îndrăzneț.

Fruntea Sabinei coboră pe umărul lui tot mai jos, asemeni unui potir de floare prea greu, și mâinile bărbatului desmierdau mlădierile trupului, ca mâinile unui orb ce-ar pipăi o amforă.

Cum de-am știut innăbuși gemătul?

Nici soarele nu mai are îndestulă lumină, seara, când descinde în peșteri de nori. Sub cel mai îndepărtat țarm, unde maluri surpate ne despart ca într'o cetate prăbușită, ne ascundem ceasuri fără sfârșit. Eu și Dan. Din pumnii lui mici face cupe pentru nisipul de aur. În găoacea scoicilor ascultă hăuitul mării. Dar jocul lui e trist. Veselia lui sună silit.

Deacum suntem iar numai noi.

Pe linia îndoită a zării se depărtează barca lui Ali. Umbrele se lungesc pe nisip, ne cuprind reci. E urîță și goală camera unde trebuie să ne întoarcem. Iar copilul nu mai știe râde.

Atunci, deasupra noastră, pe creasta țarmului, răsar ei. Sunt obosiți, vin de undeva, de departe. Părul Sabinei e aproape de tot de buzele lui, — și cum stau drept, închizându-ne cerul, rochia albă, tremurată de vânt, îl înfășoară ca o îmbrățișare.

Și Dan i-a văzut. Căci pare deodată foarte atent numai la barca lui Ali, nemișcată acum pe linia orizontului.

Am deschis geamul, vântul mării a năvălit sărat din întuneric, alungând mirosul de spital.

La spatele meu doctorul pășește în vârful picioarelor. Il simt nehotărft, acum după ce și-a strâns în cutia de catifea neagră, cuțitele de oțel. Știu ce vrea să-mi spună și nu găsește cuvântul.

Încerc să fumez și fumul e amar. Imi reazim fruntea de zid și nu e îndestul de rece. Pașii doctorului s'au oprit aproape. Mă întorc și nu e nevoie să-mi rostească cuvinte.

În patul lui mic, Dan zâmbește trist prin somn. E alb ca și pernele. Buclele de aramă s'au topit ude de friguri. Surăde prin somn, și surâsul sfârșește în gemăt.

Pipăi sub cearșaful fierbinte, trupul slab din care viața fuge. În închisoarea pieptului, inima svâcnește din ce în ce mai încet. Din ce în ce mai încet. Iar de sub pleoape, când se deschid, ochii lui mă privesc trist, ca ochii Elenei de dincolo de viață.

Acum, acolo sus, deasupra malului cu râpe galbene, e un mormânt mic ca o jucărie. Aștept să coboare noaptea, să-mi îngrop fruntea în țărână și nimeni să nu vadă.

S'au golit vilele. E pustiu. Toamna a scuturat frunze. Ploile le-au putrezit. Neguri se înalță. De săptămâni nesfârșite rătăcesc printre casele cu obloanele trase. Vântul chiuie în întuneric, oftează cu glas omenesc.

Astăzi dimineață am trecut în ploaie, pe potecile ude. Pe lângă cazinoul unde furtuna smulgea afișe roșii de pe pereți. În dosul ferestrelor, o slugă bătea ținte în sicriul clavierului.

Ali s'a strecurat pe lângă mine, în șuroiala picurilor, cu umerii încovoiați. N'a scos pipa din dinți, am zărit cum mușcă din osul ros, întoarce capul și se furișează, vrând să nu vadă. În urmă l'am simțit oprindu-se.

Pe plajă, ploaia a netezit urmele. Din căsuța de nisip a mai rămas doar o movilă neagră, unde flutură încă, strâmb, un steguleț fără culoare. Căsuța lui. Căsuța noastră. Intind mâinile spre marea întunecată. Nu mai e nici o nădejde.

Acolo sus, deasupra malului, e un mormânt mic, ca o jucărie. Aștept noaptea. Și atâtea nopți mai sunt de trăit.

Astfel sfârșesc însemnările înecatului.

DESMĂRGINIRE

DE

NICHIFOR CRAINIC

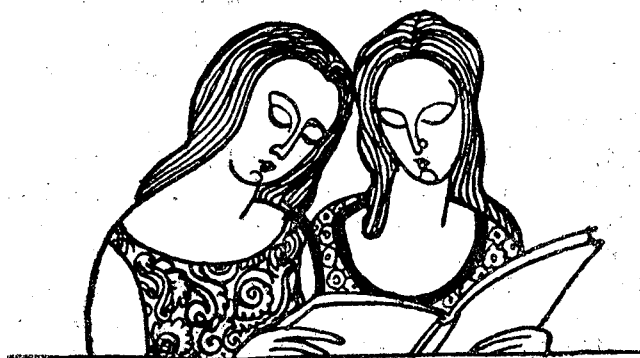
ȘI de pe vârf de munte mă voiu sui pe-un nor.
Zi grea, zi sfârâmată va fi, — o zi de-adio,
Când inima-mi, de tine, fășii voiu deslipi-o,
Tu, cuib al frumuseții, pământ rătăcitor.

Voiu sfârâma sub pleoapă tot spațiul din jur
Și-mi voiu culcă suspinul pe norul meu-șalupă
Ritmată de arhangheli, la proră și la pupă,
Cu aripile vâsle prin valul de azur.

Oceane de văzduhuri s'or lumină rotund,
Prin stele-arhipelaguri șalupa mea să treacă,
Iar tu, frumoasă lume, să-mi pari o piatră seacă
Scăpând, rostogolită, spre-adâncul fără fund.

Mă va 'nvăli spumoasă, pe creștete de hău,
O pretutindenească vibrație de lumină,
Să mă pătrund aeva că-s mai presus de tină,
Despovărat de plumbul părerilor de rău.

VIITORUL CARE NE SURÂDE

DE

DEMOSTENE BOTEZ

ȘI vei muri:
Pe străzile pe care ai trecut
Râzând altă dată cu prietenii tăi,
Pe unde în iubirea cea dintâi
Ai umblat pe lângă o femeie, tăcut,
Pe străzile 'ncrustate cu toată viața ta
Ridicol și încet te va purta
Intr'o cutie nouă, lustruită,
O mulțime pentru-o zi mârșită.
Tu n'ai să mai știi că la răspântia de străzi,
Acolo unde 'ntr'o noapte de Mai
Ai sărutat întâia oară mâna femeii pe care-o iubeai,
Te vor oprî puțin... Și din ogrăzi
Slugi murdare care au ieșit
La porți, vor întreba: «Oare cine a murit?...»
Pe drum, cei porniți de-acasă la plimbare
Vor fi 'ntristați de-această întâmplare
Că le-a ieșit un mort în cale;
Iar doi îndrăgostiți surprinși de convoi,
Vor plecâ în jos capul amândoi
Parodiind și ei gesturile vieții tale,
Și vor porni tăcuți în altă parte,
Fiindcă toți îndrăgostiții fug de moarte.

Toți oamenii se vor oprî o clipă 'n drum
Și se vor descoperi în fața ta fără de rost
Intrebându-se 'ntre ei abia acum
Cine-ai fost...

Dacă-ar fi 'nțeles cineva inima ta
Te-ar fi dus pe-ascuns, pe străzi pustii, anume
Ca să nu măhnești atâta lume
Care nu te cunoscuse pentru-a te uita.

Prieteni se vor simți datori să vie
Până la locașul tău de veșnicie
Să se razime acolo, triști, de-un pom
Filozofând ridicol: «ce 'i un om!...»
Se vor întoarce-apoi tăcuți, fumând,
Prin mahală, într'un apus de soare,
Și vor simți că 'n ei ceva îi doare,
Și fiecare va avea pentru tine-un gând.

Pe urmă tot va rămânea ca înainte,
Și nu va mai fi nimeni pe pământ
Care să-și mai poată-aduce-aminte
Că tu ai rămas singur într'un mormânt.

C R O N I C I

I D E I, O A M E N I & F A P T E G Â N D U R I D E T O A M N Ă

O frunză s'a desprins. Când am ridicat ochii în sus, aseară, cerul eră încă văratic și celelalte frunze verzi.

Și iată, după o singură noapte de brumă, iată toamna. Astăzi dimineată, pe stradă, vântul rostogoliă foi veștede. Văzduhul aveă o sonoritate nouă. Măinile copiilor erau vinete de frig, pe ghiozdanele proaspete, de început de an școlăresc. Glasurile lor umpleau ulița de larmă. Înaintea vitrinelor de librării poposeau, ridicați în vârful degetelor, să râvnească după sticlă, un atlas cu scoarțele ilustrate multicolor.

În sălile de clasă, cu veșnica hartă a continentelor și cu tabela neagră, vopsită de curând, e miros de creioane ascuțite, de caiete noi, de cerneală acum deșertată în călimară.

În băncile cu iscălituri scrijilate de briceag, încă o generație s'a așezat neastâmpărată de libertatea vacanței, ca după nouă luni, să se ridice cu obrajii mai palizi și cu mintea încărcată de învățătura orânduită de preistorice programe. Atâta tineretă osândită unei chinuri fără rod, înspăimântă. E copilăria noastră pe care o plângem în alți copii. Am răsfoit un program și un fior m'a scuturat, ca după cea dintâiu teoremă abstractă, după a cărei învățatură frăgezimea copilăriei s'a stins odinioară, brusc. Am răsfoit pe urmă și cărțile de școală de acum, ca să regret pe acele de atunci. Erau aceste cărți pe vremuri, măcar o bucurie, fiindcă înțelepciunea aridă se află ades strecurată prietenos. Erau unele pe care le iubeam cu adevărat. Mă introduceau în secolul lui Pericle, și în taina buteliei de Leyda, și în obiceiurile aborigenilor din arhipelagurile Polineziene, cu o simplitate care nu făcea numai-decât ceasurile de lecție, ceasuri de supliciu.

Astăzi se pare că dascălii cu cărți aprobate de comisii și ordine ministeriale, își fac o volup-

tate din chinuirea minților tinere. Într'un manual de istorie antică, ce-ar trebui să fie o povestire cu tâlc, întâmplările sunt redată cu o miraculoasă confuzie sintaxică, pe care n'am mai cunoscut-o decât, când din întâmplare, am răsfoit o cărțuie de traduceri în esperanto. Într'o carte de fizică, ilustrațiile au fost economisite de editor și pe alocuri înlocuite cu pete negre, ce ne amintesc gluma hazlie, — pare-mi-se dintr'o broșură a d-rului Urechia, unde o bătălie de noapte eră reprezentată printr'un pătrat negru; — explicație simplă, fiindcă noaptea firesc e să nu se vadă nimic alt decât întunericul.

Pe urmă pe aceste cărți se lipesc și un timbru de impozit pe cultură, inovație fără seamăn într'o țară cu învățământul obligator. Aiurea se fac jertfe pentru a da copilului, dornic de învățatură, carte cât mai ieftină, (în Elveția gratis); în țara unde este un regim de protecție al zahărului, al hârtiei, al boilor și al porcilor, învățătura constituie o simplă sursă de venit bugetar, pentru Stat, sau pentru un privilegiat așezământ de Stat.

Sunt două luni, de când ziarele au făcut valvă în jurul bunului gând, pe care l-au avut țărani din câteva județe, de a-și clădi singuri școli. A fost un prilej pentru d-l ministru al instrucțiunii publice, să rostească un înflăcărat discurs. Tot astfel, în circuri, clownii cari incurcă treburile altora, răspund cu saluturi grațioase la aplausele destinate gimnaștilor aruncați în aer dela trapez, pentru a învărti roata morții. Dacă, cei nouăzeci la sută de analfabeți, își clădesc singuri din piatra lor, și cu mâinile lor, școli, pentru a evita copiilor osânda besnei în care i-a țintuit o jumătate de veac de regim liber și frățesc, e timpul să le dăm și noi acestor minți fragede, cărți bune, programe utile și mai îngăduitoare taxe. S'ar putea calcula de aci, și ajutorul electoral pentru un guvern ce-ar face aceasta.

R O M A N U L D E A V E N T U R I

Odiseia și Atlantida — ce absurdă apropiere! Și totuși, în întâmplările miraculoase ale vicleanului Ulise, ca și în cele din urmă povestiri ale lui Pierre Benoit, cetitorul vânează mai întâiu aceleași nemărturisite desfătări. E setea de aventuri minunate, complicate de primejdii fantastic urzite

și sfârșite cu salvări providențiale. E dorința de magic, evadarea din mediocritatea cotidiană într'o lume ce furnică de miracole, unde monotonia e ruptă și imposibilul devine cu putință. Există într'un ascunziș de suflet al celui mai pricâjit cetățean un aventurier ratat, care dormitează. Și

fiindcă n'a putut pași peste bariera natală, consolarea o caută în cartea cu întâmplări fioroase.

Ajuns acasă, cu capul îmbăcsit de cifrele biuroului, cetitorul, după ce și-a schimbat incomodele încălțări urbane pe o pereche de confortabili pantofi domestici, se transportă deodată cu fiecare filă a cărții întoarsă, într'un decor exotic și luxuriant, unde antilopele se adapă în râuri clare ce șerpuesc lângă pagode cu podoabe de fildeș, unde elefanți masivi se ridică din scăldătoare purtând pe spinare flori de hibiscus și de violete orhidee; unde jaguarul cade izbit de glonț în clipa când sfășie pieptul eroinei fecioare; unde piratul evadează în preziua ghillotinării, unde templele Indiei, văgăunile Tibetului și captivul ars pe rug de tribul de canibali australieni, se perindă amețitor.

Cartea nu cade din mână, decât când cea din urmă pagină a fost întoarsă și ultimul rege Astec a murit.

Ulise, legat de catargul năvii, ascultând chemarea sirenelor; Robinson aruncat de valuri în «insula desnădejdiei»; Hans Pfaal întovărășind pe Edgar Poë în lună; Scherlock Holmes deslegând enigma câinelui din Baskerville; Thomas l'Agnelet, gentilhome de fortune, jefuind corăbiile; — galeria eroilor de aventuri se lărgește la nesfârșit și fiecare carte își făurește astfel ceasul ei de celebritate. Aventuri marine și aventuri polițienești;

incursiuni în epocile preistorice ca în romanele lui Rosny sau în negurile viitorului, ca în anticipațiile lui Wells și Jules Verne; aventura geografică și aventura istorică; Jack London și Alexandru Dumas, Walter Scott și Cervantès, Gaboriau și Maurice Leblanc, Maindron și Claude Farrère, Stevenson și Pierre Mac Orlan, atâtea nume și tot atâți cântăreți ai hazardului. Căci în acest *hazard* stă toată taina romanului de aventuri. Cervantès a avut intuiția când îl puneă pe Don Quichoite la răscrucea a patru drumuri, să-și aleagă calea după fantezia Rosinantei lăsată cu frâul liber.

Se pare că de câțiva ani și mai ales după războiu, romanul de aventuri e din nou căutat cu frenezie. E o înprospătare a genului ori o regresivitate? Problema a început a îngrijoră critica literară. Și fără îndoială e o regresivitate, o întoarcere în evoluția spiritului. E un nou romantism, și încă de cea mai inferioară calitate. Căci dacă gustul de magic există în noi și se cere uneori satisfăcut; a-l flată în dauna celorlalte virtuți pe care i le-a creat o îndelungă evoluție literară, înseamnă a coborî literatura la nivelul unei simple industrii, accesorii filmului de cinemă.

Și iarăș nu poate fi decât întristător, că în trei ani, romanele lui Pierre Benoît au întrecut tirajul de trei decenii, al cărților lui Anatole France, de o pildă.

B I L A N Ţ D U P Ă S F Â R Ş I T D E V A C A N Ţ A

La noi «vacanța mare», de vară, se întinde printr'o ciudată contagiune și asupra vieții intelectuale a celor ce de mult nu mai poartă ghiozdan și chipiu școlăresc. Căldurile care împovărează atmosfera, ațipesc și spiritele. Miniatura de mișcare literară-artistică moțăie. Odată cu hârția albastră lipită la ferestre înainte de plecarea în vlegiatură, lumea trage storurile și asupra puținului interes păstrat vieții intelectuale.

În Occident lucrurile nu se petrec tocmai așa.

În anul acesta sfârșitul de sezon și «sezonul mort», cum se zice la noi, au fost, dacă nu mai rodnice, cel puțin mai interesante, decât sezonul însuși.

Am fi vrut să schițăm un bilanț cât mai întregit al vieții intelectuale străine, din aceste luni trecute acum. Dar materialul e atât de stufos și izvoarele așa de răsfirate, încât ne vom mărgini să însemnăm fragmentar, doar faptele mai vii și care ne cad mai prielnic sub pană.

Franța a înregistrat evenimente vrednice de interes în mai toate genurile literare. Poezia a fost poate singurul gen vitregit, fiindcă un singur volum de frunte l-a reprezentat în vitrina librăriei: volumul «Charmes» al lui Paul Valéry, poetul reprezentând prin excelență «arta versului», ori, mai departe mergând, arta cuvântului, în poezia franceză contemporană.

Volumul a prilejit un articol în stil mare în «Nouvelle Revue Française», revistă ce-și dă toată silința să-l consacre definitiv pe Valéry ca «prinț al poeziei» și ca poet al generației. Au urmat apoi discuții din partea altor publicații literare, care vădesc pe față, dar mai ales indică printre rânduri, tendința unei prudente rezerve.

Probabil tot timpul va fi tribunalul suprem.

Vieța teatrală a sfârșitului de sezon, a fost înviorată de câteva evenimente, ale căror desbateri

s'au prelungit cu folos pentru critica dramatică și chiar pentru critica literară, în general luată.

Astăzi iarnă, Jules Romains șfichiuiă cu aci dă ironie exagerările ridicule stârnite de «epidemia de freud-ism», cum numiă el fama pe care a avut-o în Franța teoria psicanalitică a savantului german. Ori, iată că în vară, critica dramatică primește cu acelaș ton, căderea piesei «Le marchand de rêve» a lui Lenormand, cu psihologia construită pe bazele teoriei lui Freud. Inchipuiți-vă o gravă dramă a cărei construcție se reazimă pe: «complexul lui Oedip», sexualitatea infantilă, influența viselor și așa mai încolo!

O piesă cu succes scenic și cu elogi discutate de critică a fost «Dardamel» a lui Emil Mazaut. E mai ales interesantă prin noutatea și îndrăzneala cu care aduce la rampă o veche problemă, aceea a bărbatului înșelat.

Toți încornorații până acum au fost ridiculi. Mazaut aruncă ridicolul asupra femeiei, punându-l pe erou să-și facă un titlu de glorie din încornornare, să-și strige în gura mare, chiar el pățania, să-și pună în poartă placa de «cocu».

Și abila manevră psihică reușește.

Un fapt cu deosebire interesant pentru teatrul francez a fost rezultatul pe care l'a dat reprezentarea pieselor lui Sacha Guitry în Italia. E de o semnificație care trebuie subliniată gros și cu roșu. Iată faptele riguros controlate și exact condensate: În Italia, chiar printre adversarii Franței, prestigiul francez e imens. Cărți, reviste, ziare, reviste de modă aproape numai din Franța se cumpără. Aproape tot repertoriul ce se joacă pe scenele Italiei e numai francez, Molière e iubit și înțeles; în ansamblu judecata Italianilor seamănă cu a francezilor.

Ei bine, teatrul lui Sacha Guitry nu numai că nu s'a putut impune, dar a produs indignare.

Sau; — cum o simplă călătorie peste graniță, afirmă necesitatea de a revizui acele creații care sunt prea mult, numai ale Parisului. . .

Alt eveniment a fost succesul piesei lui Gide, «Saül», pe care teatrul «Vieux Colombier» a montat-o cu deosebită îngrijire.

Inteligența agilă și de un particular colorit, care însuflețește arta acestui răsfățat între moderni, André Gide, a făcut ca «Saül» să intereseze viu și intens critica franceză.

«Saül» e o dramă biblică, psihologică și pasională. Gide a făcut din Saül un fel de diletant biblic, cu subtilități de psiholog modern. E un Saül care, cu o ascuțită pătrundere de analiză, declară pur și simplu că valoarea lui stă în complicație. Și critica exclamă victorioasă: iată-l pe Gide întreg în fraza lui Saül! Inteligent, complicat și îndrăgît de acele semiobscurități turburătoare din suflete.

E o vină?

Idei noi, proceduri chiar, în domeniul creației dramatice s'au comentat cu prilejul piesei (cu mult succes) «La Dauphine» a lui François Porché și mai ales, în urma prefeței pe care a publicat-o la tipărirea piesei în volum. Porché indică aci un nou procedeu în scrisul dramatic practicat cu succes: colaborarea cu interpretul.

Odată primele pagini scrise, le-a cetit viitoarei interprete, d-na Simone și de aci încolo colaborarea se pare că a mers de minune.

În orice caz e o problemă nouă.

Și fiindcă e vorba de legătura dintre dramaturg și interpret, să încheiem acest mic «coup d'oeil» aruncat asupra mișcării dramatice franceze din ultimele luni, înregistrând și aventura dramaturgească pe care a avut-o și la care a făcut o destul de comică față, marele tragedian Le Bargy.

Intr'o zi i-a venit ideea să devină dramaturg. Zis și făcut: «Une danseuse et morte» a luat ființă și Odeonul i-a jucat-o.

Cum eră firească, piesa a venit de-a rostogolul, dela toată înălțimea la care o situase europeanul tragedian.

O recidivă ar fi naturală, fiindcă mai toți marii tragediani devin îndărătnici spre bătrânețe.

Proza epică, mai ales romanul (termen foarte elastic în limbajul literar modern) a dat recoltă bogată și mai ales a permis interpretări critice, care ne interesează încă mai mult.

Ne vom permite să nu pierdem de loc timp cu «Les Don Juanes», romanul dulcelui și mult prețuitului de cucoane academician francez, Marcel Prévost.

Oricât de «interesantă» ar fi «noua specie», femeia don-Juană pe care o descopere și o «studiază»; oricâte benzi transversale, cu toboșărești fraze menite să atragă lumea, i s'ar pune volumului, oricâte sute de mii de ediții s'ar vinde, nu ne interesează.

«Grand prix du roman» a fost decernat de Academia Franceză lui Francis Carco pentru «L'Homme traqué». Carco și-a făcut încă de mult o îndeletnicire preferată din zugrăvirea vieții de apași.

Mai toate romanele lui descriu viața aceasta întunecată și sângeroasă, unde instinctele se des-

lănțuie cu violență de forțe elementare. Critica a felicitat Academia pentru curajul ce l'a arătat, premînd un roman în care e vorba de apași, crime, poliție și urmăriri. E în adevăr o încercare de a sgâria mucigaiul principiilor după care până acum, Academia alegea cărțile premiate. Reținem din volumul lui Carco o intenție ce ni-se pare interesantă: tendința de a înlătura mila ori simpatia cetitorului pentru lumea aceea neagră, și de a provoca oroarea.

«Castagnol» de André Lamandé, «Barnabé Tignol» de René Thévenin, «Un homme tendre» de Louwvych, «La Fiancé morte» de Faure-Biguet și altele de: Pierre Mac Orlan, Paul Morand și André Thérive.

Iată romane noi de autori tineri.

Critica spune: unul e o simpatică distracție, altul o glumă, altul serios realist, altul adânc psihologic. Și încă: unul rămâne la tradiție, altul inventează un stil, alții urmează fiecare câte un drum al lui.

Deci: completă diversitate, nici o tendință de a se grupă într'un anume sens, nici o intenție de a face școală.

Mai e nevoie să subliniem semnificația?

Între evenimentele literare numărăm și două polemici. Întâia s'a iscat pe tema «secolului XIX-lea» și a luat proporții întinse.

Léon Daudet și-a încoronat opera de denigrare a acestui veac, scoțând volumul căruia i-a pus cu litere mari pe foaia de titlu «Le stupide XIX siècle».

A fost o scânteie de puternic dinam.

Daudet, ori mai bine zis volumul, a rămas singur de o parte, iar de alta o mare mulțime de intelectuali cari au început cu variate forțe lapidarea.

Întâia piatră a pornit din paginile revistei «Les Marges». Publicația de deschis o anchetă. O sumă de scriitori și-au spus cuvântul bun pentru veacul insultat crunt de Daudet. Pe urmă mâinile care au svârilit pietre s'au înmulțit, glasurile care au strigat, deasemeni. Un bolovan a sburat chiar din Italia, dela revista «Marzocco».

Discuția s'a complicat și cu amestecul oamenilor de știință. Doctorul Maurice a protestat în «Revue Hebdomadaire» împotriva iconoclastului ce voia să răstoarne chiar idoli de trăinicia lui Pasteur și Claude Bernard.

Și focul încă nu-i stins.

A doua polemică (și ea în curs încă) au produs-o alegerile dela Academie Franceză. Între alții, poetul și eruditul cercetător al renașterii, Pierre de Nolhac, a fost ales cu ușurință. Când a fost însă vorba de Charles Maurras, lucrurile s'au încurcat. Dușmani au sărit. D-l Loucheur a mobilizat armata de publiciști să taie calea lui Maurras. Academia s'a revoltat de lipsa de «maniere» a lui Maurras, care a îndrăznit să-și anunțe candidatura în ziare, înainte de a remite Academiei cuvenita înștiințare!

Mai trist e însă că votul greu al lui Anatole France care se lasă târît de curent. Ni-se spune că autorul fin al opiniilor lui Jérôme Coignard, interviewat, ar fi spus: Nu-l votez pe Maurras. N'are destule calități literare (!).

Și Maurras e doar cel mai credincios discipol al maestrului!

Lui Francis Jammes i s'a oferit Legiunea de Onoare, mai bine de un deceniu după notorietatea poetului.

Jammes a refuzat-o.

Din America Latină a răsărit steaua unui nou poet: Jules Supervielle. Scrie în franceză. Volumul «Debarcadères» a debarcat dincoace și în câteva luni Supervielle și-a croit drumul.

«Revue de Genève» i-a consacrat un studiu elogios. Mai toate revistele au vorbit de el și iată încoronarea: «Nouvelle Revue Française» îi publică în frunte poemul «Terre».

Lucrurile merg repede în străinătate... când merg.

Supervielle e cântărețul exotismului, popasurilor, al bungalow-ului paraguaian. Departate de dulcegăria unui Loti, neexagerând asprimea lui Kipling, rămâne voinic în accent și colorat în imagine.

Belgia încearcă — se pare cu succes — să împingă spre europenism pe prozatorul ei cel mai sincer, Franz Hellens.

Numele lui D'Annunzio, cu volumul «Nocturne», prodigios poem al ochiului care nu vede; cu in-

terview-urile lui; cu accidentul care eră pentru a doua oară să-l coste viața; cu svonul călugăririi lui; — e din nou pe buzele tuturor și în coloanele publicațiilor străine.

Incolo, dela volumul lui Papini, Italia n'a dat nimic mai de seamă.

Teatrul are o penibilă înfățișare de rămas în urmă.

Totuș, în ultimul timp, revistele italiene vorbesc cu grandilocvență de piesa «I Pazzi» a lui Roberto Bracco. Ea marchează un eveniment și face vâlvă.

În materie de publicații periodice, produce discuții o foarte interesantă revistă: «La Ronda».

È scoasă de șapte scriitori, compact legați de prietenii vechi și de identitatea ideilor lor.

Unanim, au hotărât să-și facă o datorie din combaterea rătăcirilor moderne ca d'annunzianism, futurism și pascolism, opunând marea tradiție italiană care a fost întreruptă după Leopardi și Manzoni. «La Ronda» vrea astfel să perpetueze pe nesimțite tradiția, realizând frumuseți noi și rămânând moderni, dar italieni.

CRONICI LITERARE

DUILIU ZAMFIRESCU

Câteva însemnări târzii

de

Pamfil Șeicaru

Așă l'am cunoscut: solemn, urând linia sinuoasă a celor doborâți, îndârjindu-se chiar să învingă și bătrânețea.

Aceelaș trup încordat ce dă înfățișării un aer de potolită tînerete, aceeaș eleganță în ripostă, au marcat trecerea prin viață a lui Duiliu Zamfirescu.

Niciodată nu i-am bănuit măcar vârsta. Duiliu Zamfirescu își purtă albul părului cu grația unui capriciu. Părea să-și fi pudrat cu albul argintat al anilor, mustața. El nu a înțeles niciodată că estetica în artă trebuie să a.b.ă, ca o inevitabilă corespondență, inestetica în viață. Faptul că și-a îmbrăcat trupul, cu aceeaș grije pe care a pus-o în artă îmbrăcându-și gândurile în imagini cât mai elegante, prin luminoasa lor noutate, l-a împiedicat pe Duiliu Zamfirescu de a avea contactul cu ceace numim cafeneaua literară. Pe vremuri doară cafeneaua eră bursa literilor române.

Ca poet, Duiliu Zamfirescu a fost cu totul necunoscut. Ceeace s'a scris cu prilejul morții lui, e aproape o impietate. Toți s'au simțit obligați să pomenească poema «Harpista», o bucată scrisă la 18 ani, în care poți găsi influențe așa de ciudat îmbinate: Musset, Bolintineanu și Boliac. «Harpista» e o poezie proastă. Cei cari au scris despre poetul Duiliu Zamfirescu, nu cunoșteau alte versuri, decât ceace au auzit cândva la un examen al conservatorului de declamație. Critica noastră literară nu odată e așa de bine informată.

Cine se mai gândește la frumusețile închise și uitate în paginile volumelor «Alte orizonturi» (1894), «Imnuri păgâne» (1897) și «Poezii Nouă» (1899)?

Cine bănuște măcar frumusețea acestei poezii de cea mai pură grație clasică? Cine știe că Duiliu Zamfirescu, contemporan cu Gheorghe Coșbuc și scriind în mijlocul eminescianismului (Vlahuță-O. Carp) își păstrează originalitatea lui plină de artă?

Eleu al clasicului Horațiu — a învățat ceva din arta de a se împacă și cu destinul ce apasă implacabil biata sbatere a vieții noastre, și mai ales cu repede trecere a anilor. Clasicismul lui Duiliu Zamfirescu nu este numai o formulă de artă, sau mai exact o disciplină a scrisului. Clasicismul lui este o disciplină a gândurilor și a sentimentelor; o atitudine în fața vieții.

Duiliu Zamfirescu a căutat imagini noi și ritmuri neîntrebuinate. De sigur că generațiile mai pretențioase, mai rafinate ca gust, vor scoate la lumină toate florile presate în paginile volumelor lui uitate.

Ochii cetitorilor se vor oprî uimiți, pe versuri pline de o fragedă poezie ca:

La Palermo, primăvara,
Trandafirii urcă scara.
Liliacul alb roșește
Când sărută
Dintr'o cută
Sânul ce-l adăpostește.

Prin grădini a prins o fee
Gardurile 'n azalee
Casele involburate
In ciorchine
De Glycine
Pe balcoane aninate.

Dimineata ideală
Râde 'n floarea de migdală
Tinerețea stă în cale,
Intrupată
Intr'o fată
Cu un coș de portocale.

Vin Bălcescule, din somnul
Adormiților în Domnul,
Să vezi firea cum renaște:
Totul cere
Mângâiere
Pentru florile de paște.

Unde ești, în care floare
Clipa ta nemuritoare
Și-a luat ființă nouă?
Care plantă
Elegantă
Poartă sufletu-ți în rouă?

Căutând urmele tale,
M'am oprit la Monreale,
— De sub vechile morminte
Se ridică
Plin de frică
Crinul, floarea cea cuminte.
(Flori de Paște — «Poezii nouă»)

Și în epoca aceasta, când poezia românească își caută o formă înnoită, care să poată da sensibilității noastre nu numai nuanța ei modernă,

dar și o rezonanță cât mai amplă, ce bună călăuză ar fi poezia simplă și totuș așa de rafinată a lui Duiliu Zamfirescu!

Vom înțelege ce minunată școală este pentru sensibilitatea românească, clasicismul roman, cu luminoasa lui grație.

Toată opera lui Duiliu Zamfirescu este lucrată cu aceeaș atentă pasiune de a păstra disciplina interioară.

Stăpânind ecourile vieții, care năvălesc tumultoase spre a-și găsi expresivitatea artistică, le-a supus acelei discipline inflexibile a liniei arhitectonice ce formează esența acestui clasicism. Imaginația lui caldă, svăpăiată uneori, a fost ponderată de spiritul gândirii romanice. Iată formula ce ar putea sintetiza pe Duiliu Zamfirescu.

Mulți ne-am făcut educația literară, subtilizând-o cu opera lui. Dar romanele «Viața la Tară», «In războiu», «Tănase Scatiu», «Indreptări», «Ana», ne-au dat ceva mai mult.

Nu simplul aspect exterior, dar înțelesul adânc al procesului intim de transformare al societății românești.

Duiliu Zamfirescu nu s'a mulțumit numai să observe, dar să înțeleagă, să interpreteze, să pătrundă sensul adevărat, real, al tuturor asperităților morale, care turburau liniștea interioară a spiritului societății românești.

Romanele lui vor rămâne ca splendide monografii morale ale acestei societăți dintre anii 1870—1890. In ele stă închis sufletul, atmosfera unei epoci. Din ele poate, vom desprinde cândva și un alt înțeles al vieții românești, și contură în suflete năzuința de a ne apropia cât mai mult de ritmul nației noastre.

Duiliu Zamfirescu rămâne un dascăl, și în arta și în viața noastră românească.

A L. A. P H I L I P P I D E : < A U R S T E R P >

*Observații nicidecum critice
în fața vitrinei românești*

de

Al. O. Teodoreanu

Paule Verlaine a sporit numărul poezilor blestemate, relevând indiferenței și nepriceperii pe Tristan Corbiere «qui a jeté son volume au nez du siècle».

Astfel înzestrat și înțeles tot atât (vorbesc de îndrumătorii gustului public), Philippide și-a aruncat ghirlanda de poeme cu polen sterp (de aur) dincolo de veac. Ea trebuie privită acolo.

* * *

O revistă oarecare, înregistrează tăcerea rezervată și de sigur întristător nedumerită, cu care critica noastră, în perpetuă vacanță față de actualitate, a primit acest volum. Intelectualul român s'a trezit cu Philippide 'n față, cam cum s'ar fi trezit un troglodit sau o mumie resuscitată, c'un bec electric, aprins deodată, sub nas. Criticul român e mult prea absorbit de răstălmăcirea arhicunoscutului pentru a fi ispitit de enigma altfelului. Față de poarta nouă el se manifestă proverbial, vițel. Noutatea îl stingherește și-l irită. Dealtfel, nepoftitul nu face decât să existe (neratificat).

Prezintă dezavantajul de-a nu putea fi clasificat, el trebuie să aștepte apariția altora la fel sau cel puțin asemănător cât de cât, pentru a se putea înjgheba școala. Ajunși aici, domnii poeți sunt invitați să ia loc în bănci (după clase), pe când ochelarii academici se potrivesc cu bonomie și competență deasupra catalogului. Bătrânul dascăl își mângâie barbișonul vibrant ca o codiță de bursuc, pune școlii un titlu, se mai scarpină 'n creștetul nud, apoi, cu diviziuni și subdiviziuni, semnaleză premianții și promoția, în pagina adițională a vechei Antologii, pe capitole.

Așa, da! Dar să vorbești de primul imberb căruia i s'a năzărit să scrie în versuri? Vrea el să reformeze poezia? N'avem destui poeți? Slavă Domnului, Alecsandri, Eminescu, Coșbuc, au scris tare frumos, fără să umble după originalitate. Auzi dumneata? Vers liber!

Iată atâtea argumente care-l fac pe noul venit, cel puțin neplăcut.

Vorbind de Philippide unui bătrân profesor de literatură, nici n'am apucat bine să-i articulăm numele, pentru a fi întâmpinat scurt:

— «Ce tot vorbești, domnule? Poate fi el comparat cu Eminescu? Nu! Atunci ce tot îi dați cu Philippide? Philippide 'n sus, Philippide 'n jos! Mai slăbiți-mă! Eu mă mir de Ibrăileanu că-l publică poeziile. Il știam om cuminte».

Dacă adăugăm la pilda acestei sinteze, a mentalității curente de totdeauna, față de lucrul nou, și faptul că Philippide poate fi văzut la teatru, la cinematograful, la berărie și la bărbier, înțelegem foarte bine tăcerea care se lățește ca o undă în jurul acestui neprețuit volum, ce-a atins ne la timp, în sboru-i spre alte vremi, băltoaca anului 1922.

Dacă volumul a plăcut publicului care apreciază spontan și sincer, pentru că nu-și închipuie că cetește în fața filmului posterității ce trebuie să-l surprindă superb, atitudinea criticii ne-o redă întreagă o discuție auzită la aperitiv.

UNUL.

Știi că Philippide a scos un volum. Băiete, înc'un rând.

ALTUL.

Fleacuri! ... Prozit.

PRIMUL.

Prozit! ... L'ai cetit?

CELĂLALT.

Nu-l știu eu pe Philippide! Trece-mi și mie o sardină.

PRIMUL.

Merçi. Il cunoști personal? ... Băiete, încă două.

CELĂLALT (mușcând din «sandwich»).

Unu mic, tuns, cu ochelari.

PRIMUL.

Mi-se pare că l-am văzut și eu. E caldă, domnule, scoate dela gheață, ce Dumnezeu!

CELĂLALT.

Trebuie să-l fi văzut. Am să ți-l arăt. Eu îl știu din liceu.

PRIMUL.

Imi închipuiam eu că n'are nici un fel de talent.

CELĂLALT.

Poză, domnule, poză. . . Băiete, socoteala!

Cetitorul circumspect va recunoaște în convorbirea reprodusă, spiritul majorității recenziilor, deosebite totuși, dar numai prin expunere (nedialogată și mai puțin francă).

* * *

Dar, să nu exagerăm. Ostilitatea n'a fost unanimă. Tăcerea a fost turburată de câteva aplauze, timide în izolarea lor. Ici și colo, în publicațiile periodice, cei ce iscălesc vitejește dar și modest cu inițiale sau pseudonim, au semnalat între X și Y, când nu după ei, pe Philippide, debutant promițător.

* * *

N'am împărtășit niciodată iluzia, întreținută în anumite cenacluri, cari socot că apariția unui op în vitrina română, aduce cu necesitate după sine o sârbătoare națională sau un scandal public. E, în această închipuire, ceva din naivitatea pruncului care e perfect convins că propriul lui părinte e omul cel mai frumos din lume, sau măcar cel mai înțelept. Știm foarte bine cât e de puțin urmărită literatura românească. Evenimentele din năuntrul ei se desfășoară în fața unui cerc foarte redus (pe lângă altele și numeric), oarecum în familie, ca în acele mici teatre pariziene, în care discuțiile dintre actori și public, fac parte din program aproape.

Deaceea, însemnările noastre pe marginea acestui volum, ne fac impresia unei misive trimise câtorva prieteni, unuia singur poate, dacă nu cumva vom fi monologând în pustă.

* * *

Volumul ne-a inspirat curiozitate, emoție, admirație, entuziasm.

Il recenzăm cu melancolică resemnare. O implacabilă lege de acustică vrea ca toate cântecele frumoase să vie de departe, din trecut. Poeții mari se nasc pentru un trecut ce va să vie.

* * *

Succesul obținut în viață diminuează meritul posterității.

Inchipuți-vă, domnilor, că pe timpul lui Eminescu, tot ce găsim noi astăzi profund eră numai obscur. Ce proști erau contemporanii lui Eminescu și ce deștepți suntem noi!

* * *

După cum se vede, e în chiar interesul poezilor să fie, dacă nu huliți, cel puțin nesocotiți în viață. Numai așa urmașii vor putea scrie cu îngâmfată satisfacție că au fost neînțeleși și că mulțumită lor s'a smuls enigma sfinxului. Altfel, cum s'ar mai putea dovedi superioritatea lor? Nu avem dreptul să le știrbim un merit pe care înaintașii noștri nu ni l-au precupețit. Căci, în definitiv, admirația pentru un poet e cauzată mai puțin de însăș opera lui, cât de conflictul ivit cu prilejul ei, între două generații. Asta ne-a făcut de multe ori să ne gândim că mulți critici tac sau defăimează din simpatie și abnegație. Ei se sacrifică, făcând pe proștii, pentru a da posibilitate generațiilor viitoare, să admire mai intensiv ceea ce e de admirat.

Va veni de sigur o vreme când mulțumită acestei eroice amabilități, omul viitorului îl va putea descoperi pe Philippide consacându-l, pentru a deveni el însuș totodată și prin aceasta, mare critic.

Până atunci, vom însemna pe foaia zilei de azi aceste note fugare, sincere și inutile.

* * *

Pentru versuri nu avem nici compas nici scalpel. Putem discuta o scenă dintr'o piesă, putem comenta o situație dintr'o nuvelă, putem analiza, talmăci, argumentă (cum voiți) un capitol de roman.

Poezia exprimată în vers o primim pur și simplu sau o înlăturăm.

Dacă arcușul versului va găsi în noi o coardă de argint întinsă și vibrând la atingere, poezia e în totalitate bună pentru noi. Pentru oricare altul în care va cădea pe sfoară afonă, poezia e rea, inexistentă. Nu putem scoate, din sipetul amintirii noastre, pe rând: un picior, o mână, un nas (fie el și praxitelian). Cântecul se impune întreg sau de loc, fără argument. El naște spontan și fără scop, așa cum Philippide singur ne-o spune:

Dar cântecul de l-am știut de mult
Să-l spun acum nu știu, știu să-l ascult.
Nu pot să-l cânt, dar cântă 'n mine-acum
Așa cum curge apa lung sau cum
Clipește-o stea, ori șerpuește-un drum. (Lied).

* * *

Un prim merit al lui Philippide față de mulți poeți români e acela că știe românește.

Un prim merit al lui Philippide față de el însuși, e acela că nu seamănă cu nimeni altul, când atâția au început să semene cu el. Intrunind calitățile cele mai opuse, inspirația lui lunecă dela imaterial și vaporos, până la sbuciumul plin de viață. Imprimând lumii lui interioare mișcări capricioase, el scoate la iveală aspecte diverse, în ritmuri totdeauna adecuate. Intreg volumul se leagă wagnerian în complicata lui orchestrație.

Obsesia vremii, a veșniciei pusă în fața existenței noastre efemere, ar putea da uneori impresia că poetul e monocord, dacă această obsesie ar fi altceva decât un «leit-motiv» al întregului:

Văzduhu'n sdrențe-atârnă pe câmpie
Se 'ncruntă 'n zări sprânceană unui dâmb...
Pe-aceia vântul suflă veșnicie
Și Timpul printre noi pășește strâmb.

Sau (în Prohod):

Ne-am scoborît din ce în ce mai jos,
Tot mai adânc, tot mai adânc — sub vreme!
In gol boltindu-și craniul găunos,
Un cer bătrân de-asupra noastră geme.

... Cândva de-a fost în suflute furtună,
Din ea nimic n'a mai rămas acum...
Păstrăm în noi talazuri mari de scrum
Asemenea aceloră din lună.

Vremea, Tăcerea, Veșnicia revin ca dominante în cea mai mare parte a poeziilor din volum sau mai bine zis a poeziei unice, care e întreg volumul, căci dacă am spus că poetul e variat, el nu poate fi mai mult decât îngăduie o atitudine spontan și inevitabil cerută de-o personalitate. Totuși, diversitatea tonalităților e infinită. Sonorități metalice și luminoase, de trompete în «Clopotele»; solemnitate religioasă de orgă, în «Crinul», melancolie gravă de violoncel și violă, în «Lied».

* * *

Cu aceste mijloace de seducție, Philippide ne poartă prin lumea lui cu statui albe ce se năruie sub apăsarea vremii, prea grea pentru fragilitatea lor de scrum. Ochi se opresc, pe rând minunați, înduioșați, nostalgici, îngroziți, pe apusuri de toamnă, câmpii pustii, primăveri bolnave, năluci spânzurate de copaci, în păduri, pe solemnitatea «Priveliștii» atât de sugestiv alcătuită din flori, ape, stele, ecouri, praf și vânt. În jocul razelor «paji ai lunei», ecourile cântă, valurile visează, stâncile vorbesc.

Aceeaș lume se trezește în «Decor Pustiu», unde vântul culege parfumuri moarte «în giulgiul zâmbetului lor», pentru a se stinge iarăși, când suspină

DRUMUL

Tăcere... Nici un pas, nici un ecou...
O clipă ochii mei străbat departe...
Dar pustnic obosit, adorm din nou
In praful visurilor mele moarte.

(«Liniște desăvârșită. Drumul adoarme. Steaua se stinge, mesteacănul plânge»).

Nimeni n'a evocat oglinzile cu mai multă poezie și fluiditate ca Philippide (Astralis):

Oglinzi! adânci firide fără fund,
In voi statui de stafii se ascund;
Pe apa voastră cu fiori de stâncă
Un sbor de vechi priviri plutește încă;
Și-alunecând din gol, în voi coboară
Năluca vremii de odinioară...

... Pe drumuri care vin din Nicăiri,
Din toamna primăverilor de ieri,
O, veșted Vis, te 'ntoarce mai curând,
Doboară 'n mine vieță, simț și gând,
Și potolește-mi sufletul flămând...

Prin lumi de nori vom călători;
Văzduh mai nou din noi va înflori...
La căpătâiul cerului o stea
Inmugurită pentru noi va stă,
Din raze limpezi să ne facă drum
In lumea unde negurile iernii
Clădesc albastre mănăstiri de scrum...

... De-asupra noastră vântul își coboară
Din zări în zări aripa lui tăcută,
— Și-atunci nemărginirea se 'nfioară
Ca o enormă harfă nevăzută...

... Și-acum, — oglinzi adânci! mari ochi pustii,
De sub pleoapa zărilor târzii,
Străpungeți cu privire de cristal
Pe totdeauna visul meu astral.

Străvechiul Vis, cărunt și obosit,
La țărnuț vostru n'a mai poposit...
Și 'n voi, adânci firide fără fund,
Pe veci statui de stafii se ascund.

Sub lumina feerică a unui «rug de struguri pe care arde-o lună de lămâie», decorul de basm prinde viață în pitorescul culesului după ce mai întâiu:

Pe dealuri dogorâte de podgorii
Aprinse 'n vână crunt de poamă coarnă
Din sâta unui soare roș, cocorii
Ca niște sămburi negri se răstoarnă.

.....

— Foc strâns: somn bun; vis blând —
Pe drumul lung
Un fir de praf s'a îmbătat și sburdă;
Și-un greer găngav gădilă prelung
Cu țărâitul lui tăcerea surdă...

(Pastel).

Nu mai puțin evocator superstiția medievală ia ființă sub «tavanul boltit și înspumat cu stele moi ca picături de miere», în «Decor Vechiu». Pe când foalele înghit «în gușe largi amurgul de cărbune»,

Tăciuni sfioși clipește în vatră blând
Și 'n mijloc c'o nuiă strălucitoare,
Piticul vrăjitoarii fluierând,
Amestecă ciolane 'ntr'o căldare.

Pe când cu vână trup și craniul ros
De vreme și pleșuvia lor schiloadă,
Impintenat cu stele, slab, ghebos,
Satana râde, sprijinit în coadă.

Iar în «Berceuse» închinată sie-și cât îndemn ademenitor poetic:

Dormi... Fie-ți vieața veșnică poveste
Cu începutul veșnic ne 'nceput;
Să nu mai știi ce-a fost, nici ce mai este
Să fii mereu la mijloc de poveste.

După acest crez, nici nu-i putem atribui altă
atitudine estetică decât aceasta, pe care și-o ia
el însuși.

Volumul termină cu un «Indemn la drum» din
care extragem:

Și-ascute timpul coasa lângă tine,
Dă pinteni Morții. E târziu de-acum.
Nu zăbovi. Tăcerea vine.
Ghețarii nopții s'au topit în scrum.

Oho! Mai este mult? Nimeni nu știe...
O veșnicie
S'a isprăvit, când ai făcut un pas.
In urma ta tu singur ai rămas.

Nu zăbovi. Tăcerea vine.
Se prăbușește noaptea de catran...
Și 'mbrățișat cu Moartea laolaltă,
Tot mai aproape găfăie Satan...

* * *

Dar nu putem încheia această cronică super-
ficială, fără să pomenim de fragmentul de tra-
gedie: «Izgonirea lui Prometheus». Poemul acesta
desvăluie noi posibilități de realizare și face notă
aparte în volum. Concepția personală asupra semi-
zeului ia, prin dramatismul verbului, dimensiuni
de nemărginită tristețe, de straniu, de grandios.

Intre mulțimea din nerozie ostilă și Creator,
din neinduplecare mut, Prometheus, prin voca-
țiunea jertfei pentru jertfă, apare dandy al nean-
tului, amator în veșnicie, diletant.

Fiindcă nu există nici vers nici slovă inutilă
în acest mic fragment de mare tragedie, cităm
la întâmplare.

PROMETHEU (pe-o stâncă a Caucazului, pe când
mulțimea nemulțumită urlă).

Spre cer de veacuri fulgerând mereu
E-atâta vreme de când ochiul meu
Și-a 'nfipt adânc privirile în zare,
Că m'ar durea să mi le smulg! și, greu,
S'ar povârni, prelungi și orbitoare,
Ca niște drugii de aur svâcniți din ochiul meu.

MULȚIMEA.

Huo! Prometheus...

PROMETHEU.

Cine-a strigat pe Prometheus?

Impietrit, «ne mai știind că vulturul îl roade»,
Prometheus tresare:

De-atâta neclintită veșnicie
Mi-s ochii grei și-abiă mai văd pământul...
— E vântul care urlă prin prăpăstii...
E vântul...

MULȚIMEA.

Huo! Prometheus!

Dar mulțimea e lașă. Privirile lui Prometheus
o fac să șovăie. Când își rupe lanțurile, urletul
amuțește. Revolta lui Prometheus e de-o impe-

tuoașă măreție, dar ea nu ține mult. El știa că
cele ce se întâmplă se vor întâmplă. Sacrificân-
du-se, el s'a gândit poate mai puțin la omenire,
decât a îndeplinit imboldul unei nebiruite chemări.

PROMETHEU (la vederea mulțimii, în picioare,
pe stâncă, gâtuind vulturul ca pe-un hulub).

O, urlat, te-așteptam!

Svâcnește sânge!

Cutremură-te 'n mine Vieață! Sfarmă-
te 'n mine, iarăș, Răcnet de alarmă!

Și mai departe:

Da, urlă, urlă, Fiară!
Mugește turmă!...
Ai timp destul să plângi pe urmă.

(spre cer)

O Zeus! Omenirea-i ca un căne
Sătulă de isbavă și osândă.
Ascultă-i urlatul adânc «Stăpâne!»
«Părinte!» frânge-ți trupul ca o pâne
Și svârle-l omenirii că-i flămândă...

Apoi:

Mulțimea Zeus nu te mai așteaptă!
Blestemul ei prin mine spre tine se îndreaptă.

Restul invocației către Zeus e de o majestate
biblică. Rezumarea ar fi profanatoare.

Iar după ce se adresează mulțimii ursită să su-
fere «pedeapsa așteptărilor eterne»:

M'ați izgonit!...

Mă 'ntorc în nemurire

Să-mi caut altă omenire 'n loc;
Să-i dau și ei mistuitorul Foc
Și ferecat de-o nouă 'nlănțuire
S'aștept să se mai năruie un cer,
Să mă mai latre încă-o omenire
Și-așa din izgonire 'n izgonire
Să-mi port prin Haos râsul meu stingher.

ca să sfârșească

Și-acum —

într'un vârtej cotropitor

Ca un vulcan lumina 'n mine fiarbă!
Avânt, o cer! o Vânt, aripi! să sbor!
Să simt cum crește 'n mine nemărginirea oarbă.
Bulboana soarelui clocotitor
Pe veșnicie să mă soarbă!
— (Se aruncă în gol, pe când se aude jalnică
mulțimea:) —
Prometheus!...

* * *

Inchizând volumul «Aur sterp», avem convin-
gerea că nu aducem decât un mic omagiu auto-
rului, neșovăind a scrie despre el, aici, că e cel
mai mare poet al generației sale și iscăbind aceasta.

CĂRȚI ȘI REVISTE

I. L. CARAGIALE «Versuri» (Ed. Viața Românească, București, 184 pag. Lei 18).

Incerc să deslușesc firul alb după care se conduc cârmuitorii editurii «Viața Românească», întru alegerea cărților date tiparului, și e cu neputință. Alături de volumele d-lui Pătrășcanu ori Sadoveanu, — fac irupție în vitrină «Sfaturile Calinei», după ce prin pana d-nei Lucreția (cu 2 Z) Karnabat, făcuseră de 6 ori pe săptămână deliciale gingașelor lectoare ale «Rampei». Alături de a doua ediție a «Spiriului critic în cultura românească»; surăde din aceeași vitrină «Helianta» d-nei Natalia Iosif-Anghel-Negru, — etc. Iar cărțile lui Calistrat Hogaș, pitite modest, cu hârtia lor mucedă și descompusă înainte de a-i desface cu nerăbdare filele; par copilele vitrege ale editorului față de «Tulburea» d-nei Constanța-Marino-Moscu, fățuită luxos și îmbrăcată în vestmânt sărbătoresc. Și acum «versurile» lui Caragiale!

Fără îndoială, d-l Barbu Lăzăreanu, care a făcut gospodăria acestui volum e un cercetător vrednic al colecțiilor de vechi publicații. Și iarăș nu mai încapă îndoială, că munca sa a fost pornită numai dintr'un gând bun și dintr'un sentiment pios.

Dar cartea putea să nu apară. Nici literatura românească, nici amintirea lui Caragiale nu vor avea nimic de câștigat, cu aceste versuri scoase la iveală din colbul unde le lăsase îngropate însuș autorul. Istoricul literar le găsiă și acolo unde au fost uitate.

Celuilalt cetitor, îi erau îndestule cărțile pe care Caragiale le-a socotit demne să apară în Operile sale complete, așa cum le destinase dânsul să fie tipărite în vechiul zaț al «Minervei».

Editura «Viața Românească» dela București, însă pare a nu fi luat cunoștință de cele ce scriă d-l Ibrăileanu acum câteva luni în «Viața Românească» dela Iași, privitor la retipărirea unei opere postume a lui Eminescu. D-l Ibrăileanu eră aspru cu asemenea negoț literar. Iar muștrările sale păreau a ținti indirect și în biuroul editurii dela București. Dar profanarea a fost săvârșită. Observările noastre sunt de-acum vorbe de prisos.

Volumul cuprinde epigrame, parodii, fabule, versuri ocazionale care au văzut întâia oară lumina în «Moftul Român» și aiurea. Unele ca acel «Pohod la Șosea» și ca parodiile lui A. Museus, apar de o vioiciune proaspătă și astăzi. Cât de departe însă de finețea stăpânită și crudă a «Momentelor»! Sunt capricioase distracții de virtuos, ori mai puțin; versuri întocmite în grabă pentru a face față nevoilor redacționale ale unei foi vesele, în care, are ori n'are poftă de glumă, redactorul trebuie să servească cetitorului săptămânalele giumbușlucuri. Nu e de mirare dar, că se găesc și versuri ca acestea:

«Ion putea fi ori și ce,
«Mă rog, și doică-ar fi putut
«Dar moașa casii l-a găsit
«Că are laptele bătut».

Amatorilor de asemenea lapte bătut, versurile desgropate de d-l Barbu Lăzăreanu le vor fi făcând o nespusă plăcere. Nouă însă mai puțin! Și ce urît sună vocabularul d-lui Barbu Lăzăreanu alături de limba lui Caragiale, pură chiar în glumele sale ieftine. D-l Lăzăreanu scrie: «Tony Bacalbașa trecea dela harangări (?) la conferințe», «Parnasul român trebuie să șomeze», ș. a. m. d. Sunt cuvinte ce trebuie să rămână în hala vechiturilor.

ANDREI BRANIȘTE «Șovăiri» (Schite și Nuvele. Ed. Socec & Comp. București, 216 pag. Lei 14).

Am cetit cartea astăvară la țară, sub nucul unde, copil aproape, mă entuziasmaseră romanele și nuvelele lui Traian Demetrescu. Și nu știu, eră de vină atmosfera care îmi trezise vag amintirea cărților ce mă înduioșaseră odinioară, ori eră o înrudire reală, — n'aș putea spune, — dar și acum reluând volumul d-lui Braniște, nu-l pot despărți de această tovărășie. Sunt cărți care, ca și oamenii, par a face parte din aceeași familie. Nu poți preciza cum, nici de ce! Un amănunt nesupus controlului, taie drum primei impresii, rezistând apoi cu încăpățănare aparatului critic.

Proza fină și străvezie a lui Traian Demetrescu, din «Iubita», «Cum Iubim», «Priveliști din vieță»; — am uitat-o prea repede. Și ingrat. În vremea când scrisul românesc pare o tortură voită pentru a încălci limpezimea nativă a graiului matern, și când asistăm la o adevărată epidemie de sadism sintaxic, lectura unei cărți ce ne amintește frăgezimea acestei literaturi uitate, e odihnitoare. D-l Braniște e un scriitor tânăr, iar povestirile din volumul de față poartă data anilor 1916 și 1918, adică atunci când autorul eră tânăr de tot. De aci poate simplitatea și volubilitatea acestui scris, neatins încă de sclerozarea contemporană.

Prima nuvelă «Șovăiri», e o poveste de dragoste și un caz de conștiință. Este acolo și femeia demonică, și bărbatul victimă, și prietenul șovăelnic care sucombă femeiei — personagiile celui mai strict cod romantic de literatură. Nici acțiunea nu surprinde prin noutate, nici conflictul nu se ridică la proporții de tragedie masivă. E o simplă povestire, povestită simplu. Totuș, cele aproape optzeci de pagini ale acestei prime istorisiri, se cetesc pe nerăsuflăte și emoționează. Atât doream. Atât e destul. Autorul n'a vrut să fie nici Strindberg nici Ibsen. Modestie care stă bine, acum, când cafelele gem de genii tenebroase și nordice.

Celelalte nuvele și schite, mai mărunte: Sfârșitul, Dolorosa, Un om, La răscruce, Mărturisirea, Pe șantier, sunt iarăș, în cea mai mare parte, notațiuni de senzație, mai mult decât adânciri definitive. Dragostea, gelozia și moartea, se amestecă și se desăvârșesc.

Vioiciunea stilului face verosimile și desnodămintele grăbite. Dialogul cîrge cu ușurință neobișnuită prozei românești — ceea ce înseamnă că în d-l Braniște dormitează, poate, un autor dramatic, nedeșteptat încă.

C R O N I C A M Ă R U N T Ă

Pe cât se pare, instituturile noastre de editură au început să se întorcă la calea cea dreaptă. Raducosminii și «dulcile suspine» ale coloneilor în retragere, nu mai au căutare. Semn bun! Haosul literar, «rudis indigestaque moles» a prins să se așeze, — «cele uscate au început să se despartă de cele umede — ca în geneza lui Ovid — și cele fără greutate, de cele habentia pondus». E, ca să furăm un termen scump cotidianelor: un început de normalizare.

Și astfel, iată-l din nou pe D. Anghel, venind din lumea morților, cu ai săi «fulgi rămași uitați în cuiburi goale», cu parfumul puternic al poemelor de seră, și cu întreaga lui broderie de fan-tezii, prin care și noi am învățat să privim viața din fereastra adolescenței de odinioară. E atât de mult de când în industria editurilor, locu-i fusese uzurpat de eftimii timpului, încât volumul oferit de «Cartea românească», a fost smuls cu nerăbdarea cuvenită unei cărți inedite și rare.

Volumul a adunat sub titlul «Poezii», opera poetică a lui Anghel, în afară de «Traduceri» și de «Caleidoscopul lui A. Mirea». Acelea vor apărea osebite, ca și altele, de proză și teatru, grupând în șase cărți tot scrisul care-a văzut lumina tiparului în reviste astăzi uitate, cum și ineditele scuturate din praful sertarelor, de o mână pioasă. Când le vom avea teanc pe masa de lucru, vom scrie altceva poate, decât o însemnare grăbită. Căci, des-gropată opera lui Anghel, aduce o nouă gusturile noastre, ferecate în actualitatea pe care o credem definitivă, fiindcă ne scutește de truda de a mai privi cercetător înainte, și cu atât mai puțin înapoi.

* * *

Ziarele basarabene mai scriu și acum, despre popasul pe care l-a făcut la Chișinău, în cursul verii, poetul evreu Sol. Segall, traducătorul în idiș al unei foarte mult lăudate antologii de poezie românească. După entuziasmul celor în puțință de a cunoaște meritele acestei antologii, se pare că e vorba de cea mai bună tâlmăcire ce s'a făcut vreodată versului nostru, într'un graiu străin. Ce nu s'a putut înfăptui încă pentru francezi, nemți, maghiari, ruși ori englezi, a făcut dar poetul Segall pentru conaționali săi. Literatura românească nu-i poate fi decât obligată. Cu atât mai mult, cu cât poetul evreu, celebru în toată evreimea europeană, a ținut la Chișinău o serie de conferințe despre literatura noastră, în săli foarte populate și într'o atmosferă, se spune, de simpatie. Măcar pe această cale și prin vehiculul idișului, poezia românească își va face drum și în această Basarabie, unde am trimis jandarmi și nacealnici naționali, câțiva cărturari singuratici — dar mai ales multă pleavă ce nu-și mai găsiă trebuință acasă.

* * *

La jumătatea drumului dintre Noua-Suliță și Hotin, la marginea satului Cristinești, se vede pe culmea unui deal, o curte boierească, încunjurată de ruine. E casa bătrânească a familiei Hajdeu, o casă veche, gata să se prăbușească, și pe care o ține în picioare încă mușchiul verde, cimentând crăpăturile. Alături de aceste ziduri pornite pe

surpare, într'o încăpere mai nouă, locuște un cumnat al lui Bogdan Petriceicu Hajdeu. Iar ruinele de tot căzute la pământ, sunt rămășițele bisericii înălțată odinioară de această familie de boieri moldoveni. Multe dintre morminte se păstrează și astăzi.

Sgârâind învelișul catifelat al mușchiului, descoperi inscripții poloneze și slavone, și pe crucea unui odihnit dela 1827, — cincisprezece ani după răpire — se poate vedea încă stema Moldovei.

D-l Calinic Istrati, care ne dă aceste amănunte într'un ziar din Basarabia, mai adaugă, că stăpânul de azi al curții și ruinelor, d-l Iagorovschi, cumnatul lui Hajdeu, avea păstrate până acum câțiva vreme și un vraf de documente străvechi, ce i-au fost luate cu sila, de câțiva ofițeri trimiși acum trei ani de Divizia I de Cavalerie. De urma lor n'a mai aflat până astăzi.

Ruinele s'au îmbrăcat cu o luxuriantă vegetație de bălării, — decor romantic — care n'a impresionat până acum pe nici unul dintre desrobitorii aciuiați în partea locului. Iar documentele luate cu sila, nu știu de-au ajuns ori nu în stăpânirea Academiei. Oare bătrâna păstrătoare a tradițiilor noastre culturale, se va sesiza de aceste rânduri, și va lăsa un moment preocupările donațiilor «en quête», pentru a revendica o moștenire ce-i aparține «ab intestat?» Ori, nu merită bătaie de cap o succesiune care n'are activ propriu zis?

Fără îndoială că arhiva Diviziei I de Cavalerie, nu ține cu orice preț, ca acest trofeu — care de sigur îi face foarte mare onoare — să-i rămână pentru eternitate. Ar fi un vraf de hârtii pentru ea, împovărător, și pentru rezolvarea problemelor tactice, inutil.

În afară de cazul, dacă nu cumva ofițerii despre care scrie d-l Calinic Istrati, nu vor fi găsit de făcut ceva mai bun cu documentele familiei Hajdeu, bunăoară un foc sdravăn, într'o seară de ger basarabean.

* * *

Acolo unde tratatele de pace au osândit oțelul baionetelor la rugină, se ascut arme mai tăioase. O propagandă desnădăjduită; uneori ageră, alteori numai brutală și de strigătoare rea credință, își face loc pe cele mai întortochiate drumuri, din țările învinse către opinia publică a învingătorilor.

Realitatea e înăbușită cu iscusință, cifrele statistice interpretate elastic, rapoartele măsluite. Aici, aproape de orientul vag cunoscut puterilor apusene, basmele sunt ușor înfățișate în veștmânt verosimil. Nu se scria oare într'o gazetă americană mai deunăzi, că biciuim pe eoții, închidem școlile confesionale și din dascăli unguri țintuiți la stâlp, facem sperietori pentru stolurile de grauri care săcătuesc lanurile de grâu? Ca mărturie se aduceau fotografii, desprinse fără îndoială din filmele ce fac senzație în continentul cel nou — poate chiar fotografii de acolo, înfățișând linșarea vr'unui negru, operație, se pare, foarte firească și curentă în pământul liberat de Washington.

Alteori însă propaganda e mai prudentă și aceea mai deadreptul mergând la țintă. Nu se vorbește de noi, decât foarte ocolit. Se lasă cetitorului, o abia bănuită puțință de a face comparație și de a ne găsi netrebnici și săraci cu duhul.

În «Revue de Genève», d-l Bela Zolnai, face așa, într'o cronică literară, oglinda literaturii maghiare de astăzi și-i caută semnificarea:

«Iubirea rassei maghiare, — scrie autorul — conștiința tradițiilor istorice, unitatea milenară a Ungariei dinainte de războiu, în fine doliul și iredețismul maghiar; acesta e nervul literaturii noi. Lira răspândește plânsul soldatului maghiar sângerând pentru interese străine. Un poet (Vegvári) exprimă sufletul maghiarilor tânjind în provinciile pierdute».

Vorbind despre două romane ale lui Désiré Szábo, a căror acțiune se petrece între secuii din Transilvania, le găsește virtutea de frunte în faptul că zugrăvesc «opoziția îndârjită a secuilor în fața raselor năvălitoare» și că înseamnă «o mare simfonie având leit-motiv durerea maghiară»...

În acest timp, «rasa năvălitoare» se prăpădește după controversa estetice.

* * *

Câteva reviste franceze și belgiene, iar în timpul din urmă și italiene, par a se îngriji cu tot dinadinsul de mișcarea noastră literară. Câteodată nimeresc chiar să dea altceva decât o însirare de nume proprii, cari apuseanului sunt tot atât de indiferente, cât bunăoară lista oficială a mandarinilor din China. În revista belgiană «Lumière», găsim între altele această sumară și aproape justă înfățișare a literaturii românești, actuale:

«Acum câțiva ani, tânăra generație de scriitori români plutia în plin romantism ideologic. Eră o generație de revanșă ca acea pe care o educă Barrès în Franța, sau poate o generație care ar fi aplaudat și pe Jaurès în acelaș timp, fiindcă ideologia națională făcea bună căsnicie adesea cu acea politică-socială».

Literatura și chiar artele plastice, au făcut multă vreme un trup cu aceste ideologii. Poeții cântau luna, dar și Transilvania. Prozatorii cercau să scormonească sufletul Karamazovilor naționali, dar nu puteau să uite țărânul lipsit de pământ, nici proletarul care cerea reducerea orelor de muncă.

Astăzi însă, pentru a utiliza formula soreliană, tânăra generație intelectuală e lipsită de o ideologie, de un mit care să o susțină și să o hipnotizeze. E neputința de a se adapta încă nouilor realități. E criza morală atât de bine ilustrată în Franța de Georges Duhamel. Nu se mai găsesc poeți ai iubirii pur și simplu; dragostea de umanitate e pe cale a deveni axa literaturii românești, ca acea poate, a tuturor literaturilor europene. Dar numai pe cale, încă...

Au fost învinuiți tinerii poeți români că s'ar lăsa influențați, unii de unanimismul lui Jules Romains, alții de expresionismul german, alții de alte curente apusene. E o învinuire pripită. Ar însemna asta a explica literatura ca o modă ce trece frontierele pentru un anotimp: ca ghetetele cu vârful ascuțit și rochiile d-lui Poiret. Oare explicația nu se poate găsi aiurea, și nu e mai simplă și mai firească?

Oare, dacă în aceleași condiții biologice, în colțuri deosebite de planetă au apărut aproape aceeași floră și faună; — este așa de greu de priceput că aceleași crize psihologice trebuiau să dea naștere, firească și fatal, la arte și literatură înrudite?»

Cum autorul acestor «scrisori române», — (un pseudonim?) — a ocolit să însire numele amicilor de cafea, pentru a le declara genii naționale, și s'a ferit să mute polemicele de acasă peste graniță, se pare că ne aflăm de astădată înaintea unei încercări de informație onestă a străinătății, fapt îmbucurător și pildă cuminte de urmat.

* * *

După succesul romanului negru, «Batouala», al negrului René Maran, s'a iscat în literatura franceză o adevărată epidemie de negrism. Editurile pariziene s'au pus să descopere genii printre indigenii ținuturilor unde cresc cocotierii și arborii de cauciuc — ori măcar printre acei europenizați, cari joacă kake-walk și jazz-band în varieturile de port.

Se văd de atunci în vitrine, volume proaspăt zețuite cu mențiunea: «adevăratul roman negru», sau «cel mai frumos roman negru scris de un negru francez», sau «de un francez care nu e negru», etc., etc. După aceasta, în mod firesc, trebuia să iasă la lumină și o «Antologie neagră». De data asta e o lucrare serioasă și cu deosebire interesantă. Autorul, Blaise Cendrars, e un poet dublat de un subțire ziarist, care o bună parte din viață și-a petrecut-o colindând triburile negre. Și așa, aflăm ceva precis și despre civilizația rudimentară a unor viețuitoare, care sunt totuș oameni. O tendință generală și caracterizări unitare, sunt greu de lămurit.

Blaise Cendrars arată că numai în Africa sunt 591 limbi și dialecte diferite. Din poveștile reunite, se desprinde ca trăsătură unitară doar lenea ridicată la rangul de viciu și voluptate națională. Pentru a exprima această stare de dulce beatitudine, cu toate variile ei gradații, dialectele africane, semite, samite, nubranefulane, hotentote, senegaleze, cafre sau bușmene; au creat un prodigios vocabular. Într'o poveste ifică Abasi, personificarea cea mai înaltă a divinității cu pielea pigmentată, zămislește lumea stând tolănit pe spate, fără să-și dea osteneala măcar să se ridice într'un cot.

În cea mai mare parte a poveștilor zulușe, e vorba întotdeauna de cineva care mănâncă, a mâncat sau în orice caz cere de mâncare. Origina miraculosului negru, trebuie căutată dar în sugestia stomacului gol.

Și totuș nu se pot aduce basmelor negre, învinuirea lipsei de poezie. Este un vădit instinct poetic, un primitivism vagabond și capricios, nediformat încă de legi și regulamente estetice. Intențiunea poetică iese la suprafață chiar în prozele multe, care au concentrat în felul lor... înțelepciunea neagră.

Căci iată o constatare numai, tristă și atât de simplu spusă, într'un asemenea proverb țâșnit de sub țeastă unui boschiman: — «Omul moare odată cu umbra lui!»

N'ar fi iscălit-o asta și Rochefoucauld?

* * *

D-l Adrian Maniu ne roagă să anunțăm, că nu face parte din S. S. R. și că probabil numai din greșeală numele său a fost trecut în Buletinul acestei Societăți — la care nu dorește niciodată să aibă onoarea a fi membru.